

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΣΟΜΑΚΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ

(Α.Μ. 421/2011173)

**ΘΕΜΑ: «Η θεματολογία στο ποιητικό έργο για παιδιά της Ελένης
Χωρεάνθη»**

Η ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Ο ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ

Παπαδάτος Ιωάννης

Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστημίου Αιγαίου, Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ

ΤΑ ΜΕΛΗ

1. Αναγνωστοπούλου Διαμάντη

Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Αιγαίου, Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ

2. Παπαδόπουλος Ιωάννης

Καθηγητής Πανεπιστημίου Αιγαίου, Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ

Ρόδος 2015

Εισαγωγή.....	3
Βιογραφικό της Ελένη Χωρεάνθη.....	5

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Θεωρητικό πλαίσιο και Μεθοδολογία

Κεφάλαιο Πρώτο

1. Η παιδική ποίηση..... 6
2. Εξελικτική πορεία της παιδικής ποίησης στην Ελλάδα..... 10
3. Θεματολογία της παιδικής ποίησης στην Ελλάδα..... 18

Κεφάλαιο Δεύτερο

1. Ποίηση και παιδί..... 21
2. Το παιδί αναγνώστης και κριτικός της λογοτεχνίας και κατ' επέκταση της ποίησης..... 21
3. Η αξιακή και παιδαγωγική διάσταση της ποίησης..... 23

Κεφάλαιο Τρίτο

Η φύση στην παιδική ποίηση της Ελλάδας..... 32

Κεφάλαιο Τέταρτο

Το υλικό, οι στόχοι και η μεθοδολογία της έρευνας..... 37

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Παρουσίαση των ευρημάτων

Κεφάλαιο Πέμπτο

Τα ζώα στο βιβλίο *Τραγούδια της γης και του ουρανού* της Ελένης Χωρεάνθη..... 38

Κεφάλαιο Έκτο

Οι καιρικές συνθήκες στο βιβλίο *Τραγούδια της γης και του ουρανού* της Ελένης Χωρεάνθη..... 50

Κεφάλαιο Έβδομο

Ο άνθρωπος στο βιβλίο <i>Τραγούδια της γης και του ουρανού</i> της Ελένης Χωρεάνθη.....	55
Κεφάλαιο Όγδοο	
Το φυσικό περιβάλλον στο βιβλίο <i>Τραγούδια της γης και του ουρανού</i> της Ελένης Χωρεάνθη.....	62
Συμπεράσματα.....	71
Βιβλιογραφία.....	73

Εισαγωγή

Στην παρούσα εργασία θα ασχοληθούμε θεωρητικά με την παιδική ποίηση, τα χαρακτηριστικά της, την ιστορική της πορεία από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα και τη θεματολογία της. Σε πρακτικό επίπεδο θα αναφερθούμε σε καίρια στοιχεία της θεματολογίας της συλλογής της Ελένης Χωρεάνθη *Τραγούδια της γης και του ουρανού* και συγκεκριμένα, στο πώς παρουσιάζονται τα ζώα, οι καιρικές συνθήκες, ο άνθρωπος και ιδιαίτερα θα δώσουμε έμφαση στο φυσικό περιβάλλον. Από τις συγκεκριμένες ενότητες εξάγονται και οι στόχοι μας που συνδέονται με το είδος των μηνυμάτων που αποτυπώνονται στα ποιήματα καθώς και με τον τρόπο που αυτά μεταδίδονται.

Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο μέρος και στο πρώτο κεφάλαιο αναφερόμαστε στην παιδική ποίηση γενικά, σε ποιο γένος εντάσσεται, στον ορισμό της παιδικής ποίησης, ποια είναι τα χαρακτηριστικά της και ποιοι είναι οι κανόνες που πρέπει να ακολουθήσει όποιος θέλει να γράψει ποιήματα που θα απευθύνονται στις μικρές ηλικίες. Στη συνέχεια, εστιάζουμε στην εξελικτική πορεία της παιδικής ποίησης στην Ελλάδα, από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Εκτός από την ποίηση στην αρχαιότητα και στη σύγχρονη εποχή, αναφέρονται και οι Βυζαντινοί χρόνοι, η Τουρκοκρατία, η ποίηση του Διαφωτισμού, οι πρόδρομοι της ποίησης και τέλος η άνθηση της παιδικής ποίησης. Ιδιαίτερα, αναφερόμαστε στα λογοτεχνικά αναγνώσματα που υπήρχαν ανά εποχή, σε μεγάλους και γνωστούς συγγραφείς αλλά και τα χαρακτηριστικά που πρέπει να φέρει η παιδική ποίηση. Τέλος, παρουσιάζεται η ανανεωμένη αρχικά θεματολογία της παιδικής ποίησης και επιχειρείται μια εκτενέστερη και λεπτομερής καταγραφή της θεματολογίας της από την αρχαιότητα έως σήμερα. Επισημαίνονται οι αλλαγές στα θέματα με την πάροδο του χρόνου, η προσθήκη νέων θεμάτων και η αναθεώρηση ορισμένων παλιών, καθώς κρίνεται επιτακτική η τροφοδότηση και η γνωριμία του παιδιού με τον κόσμο που το περιβάλλει. Με την εισαγωγή της τεχνολογίας και των μηχανών στη ζωή μας, την αλόγιστη χρήση των φυσικών πόρων από τον άνθρωπο και τη μόλυνση της φύσης, φυσικό και επόμενο ήταν να ενταχθούν στοιχεία τους στη θεματολογία των παιδικών ποιημάτων.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται μια σύνδεση της ποίησης με το παιδί. Πιο συγκεκριμένα, τονίζεται η παιδαγωγική και αξιακή διάσταση της ποίησης καθώς και με ποιον τρόπο μπορεί η ποίηση να βοηθήσει το παιδί. Πώς, δηλαδή, το παιδί θα μπορέσει να αγαπήσει την ποίηση, ώστε να την επιζητεί συνεχώς, αλλά και τα εφόδια που μπορεί να του προσφέρει έχοντάς τα ως έμπνευση για το μέλλον του.

Επιπλέον, αναφερόμαστε και με ποιον τρόπο μπορεί ο δάσκαλος να βοηθήσει σε αυτή τη σημαντική διαδικασία, στη πρόσληψη δηλαδή των ωφέλιμων στοιχείων που μπορεί να δώσει η ανάγνωση ποιητικών αναγνωσμάτων, στην αφύπνιση του παιδιού και στην διερεύνηση των οριζόντων του.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η κατηγορία που έχουμε επιλέξει να δώσουμε έμφαση, η οποία στη προκειμένη περίπτωση είναι το φυσικό περιβάλλον. Γίνεται λόγος για την έννοια «φύση» στην παιδική ποίηση γενικά στην Ελλάδα, πώς στοιχεία της παρουσιάζονται στα κείμενα, καθώς και ποια επίδραση έχει στις μικρές ηλικίες αλλά και τι μηνύματα μπορούν να περαστούν μέσω της έννοιας της φύσης.

Στη συνέχεια αναφερόμαστε στη μεθοδολογία που επιλέξαμε (ποιοτική ανάλυση περιεχομένου) και στο δεύτερο μέρος παρουσιάζουμε τα ευρήματα στις προαναφερόμενες ενότητες (ζώα, καιρικές συνθήκες, άνθρωπος, φύση).

Στο τέλος κάθε ενότητας παρατίθεται μια σύνοψη των όσων προηγήθηκαν, σαν ανακεφαλαίωση και το τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας κλείνει με τα συμπεράσματα. Η εργασία κλείνει με την παράθεση της βιβλιογραφίας.

Βιογραφικό της Ελένη Χωρεάνθη

Η Ελένη Τσικριτέα - Χωρεάνθη¹ γεννήθηκε το 1936 στην Αγία Βαρβάρα Τριχωνίδας, του νομού Αιτωλοακαρνανίας. Τελείωσε το Δημοτικό Σχολείο Παραβόλας και το Γυμνάσιο Θηλέων Αγρινίου. Σπούδασε Παιδαγωγικά στη Ράλλειο Παιδαγωγική Ακαδημία Πειραιώς, και μετεκπαιδεύτηκε στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Ασχολήθηκε επίσης με τη δημοσιογραφία, την ποίηση, την πεζογραφία, το δοκίμιο, το θέατρο, την κριτική μελέτη και τη μετάφραση. Πολλά κείμενά της έχουν δημοσιευτεί και δημοσιεύονται σε παιδαγωγικά και λογοτεχνικά περιοδικά της Αθήνας και της επαρχίας όπως και σε εφημερίδες. Κείμενά της, ποιητικά και πεζά, έχουν συμπεριληφθεί στα βιβλία του Δημοτικού *Η Γλώσσα μου*. Είναι τακτικό μέλος του Κύκλου του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου, μετείχε στην επιτροπή κρίσεως για την εισδοχή νέων μελών στην Εταιρία Ελλήνων Λογοτεχνών και από το 1994 είναι μέλος της επιτροπής του Υπουργείου Πολιτισμού για τη βράβευση έργων για παιδιά (Παιδικό Βιβλίο). Έχει τιμηθεί με το πρώτο βραβείο Μάρκου Αυγέρη από την Ε.Ε.Λ. για το ιστορικό μυθιστόρημά της *Μεσολόγγι, η Πολιτεία του Νερού* και η Ελληνική Εταιρεία Χριστιανικών Γραμμάτων της απένειμε το βραβείο πεζογραφίας 2000 για το κοινωνικό μυθιστόρημά της με τίτλο: *Η σκοτεινή αποθήκη*. Από την Ένωση Αιτωλοακαρνανών Λογοτεχνών της απενεμήθη τιμητική πλακέτα για την προσφορά της στα Γράμματα και από το σύλλογο "Το Λυκοχώρι" για τον ίδιο λόγο. Επίσης, έχει γράψει και ανεβάσει θέατρο για παιδιά και έχει συνεργαστεί με την τηλεόραση του ANTI με σειρά κειμένων σχετικών με το παιδί και το βιβλίο.

Ενδεικτικά μερικά βιβλία που έχει εκδώσει ως τώρα:

Στο περιβόλι του Θεού, ποιήματα, Δίπτυχο, Αθήνα 1979.

Οι εποχές της Εύας, ποίημα, Ωρίων, Αθήνα 1985.

Το κορίτσι που μιλούσε στο φεγγάρι, Φυτράκης, Αθήνα 1997.

Τραγούδια της γης και του ουρανού, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1999.

Γυναίκες σε ναλοπωλείο, Φυτράκης, Αθήνα 2002.

Ένας ξένος στην οικογένειά μας, Εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα 2005.

---

¹

<http://www.biblionet.gr/author/1450/%CE%A7%CF%89%CF%81%CE%B5%CE%AC%CE%BD%CE%B8%CE%B7,%CE%95%CE%BB%CE%AD%CE%BD%CE%B7>

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Θεωρητικό πλαίσιο και Μεθοδολογία

Κεφάλαιο Πρώτο

1. Η παιδική ποίηση

«Η παιδική ποίηση ή ποίηση για παιδιά εντάσσεται στο γένος της παιδικής λογοτεχνίας ή λογοτεχνίας για παιδιά και προσδιορίζει ένα αυτόνομο λογοτεχνικό είδος».² Με τη παιδική ποίηση έχουν ασχοληθεί πληθώρα ποιητών, οι οποίοι καθιστούν σαφή τα χαρακτηριστικά της. Ορισμένα από τα χαρακτηριστικά της, που την κάνουν να διακρίνεται από τα άλλα είδη του λόγου και κυρίως από τη πεζογραφία είναι τα παρακάτω: διακρίνονται σε εξωτερικά χαρακτηριστικά ή μορφολογικά και σε εσωτερικά. Όπως είπε και ο G. Thomson, η ποίηση διαφέρει από τον προφορικό λόγο καθώς περιέχει δύο στοιχεία, που συνήθως δεν τα συναντούμε στον πεζό λόγο: τον ρυθμό και τη μαγεία. Ο ρυθμός αποτελεί μέρος των μορφολογικών στοιχείων και η μαγεία των εσωτερικών.

A'. Μορφολογικά στοιχεία

α. Ο ρυθμός

«Η εναλλαγή της έντασης και της χαλάρωσης απαρτίζουν δύο βασικά στοιχεία του ρυθμικού λόγου: ένα σταθερό και ένα μεταβλητό: τη θέση και την άρση, που αποτελούν και τα στοιχεία της προσωδίας». Ο ρυθμός θεωρείται ένα βασικό στοιχείο της ποίησης, παρόλα αυτά όταν ο ρυθμός δεν τηρείται, η ποίηση ξεχωρίζει από τον πεζό λόγο, χάρη στη μουσικότητα της.³

Στην «παραδοσιακή» ποίηση η ρυθμικότητα του λόγου εκφράζεται με το μέτρο. Διακρίνονται πέντε βασικά είδη μέτρου, με την εναλλαγή μακρόχρονων και βραχύχρονων συλλαβών.

---

² Καρακίτσιος, Ανδρέας. *Ποίηση για παιδιά και νέους, όψεις, αναθεωρήσεις και προοπτικές*. Θεσσαλονίκη: Ζυγός, 2008, σ.25

³ Σακελλαρίου, Χάρης. *Ιστορία της παιδικής λογοτεχνίας, ελληνική και παγκόσμια*. Αθήνα: Νόηση (2). 2009, σσ. 58-59

1. Ίαμβος, (ή ιαμβικό μέτρο) όπου εναλλάσσεται μια βραχεία και μια μακρά συλλαβή .
2. Τροχαίος (ή τροχαϊκό μέτρο). Είναι το αντίθετο του ιάμβου. Εναλλάσσεται από μια μακρά και μια βραχεία συλλαβή.
3. Δάκτυλος ή δακτυλικό μέτρο. Εδώ συναντάμε τρεις συλλαβές, από τις οποίες είναι μακρά η πρώτη, ενώ οι άλλες δύο είναι βραχύχρονες.
4. Ανάπαιστος ή αναπαιστικό μέτρο. Είναι το αντίθετο του δακτυλικού μέτρου. Εδώ οι δύο συλλαβές είναι βραχύχρονες και μια μακρόχρονη.
5. Αμφίβραχος ή μεσότονος. Αποτελείται από τρεις συλλαβές, από τις οποίες η μεσαία είναι μακρόχρονη και οι άλλες δυο βραχύχρονες.

β. Η οργάνωση του ποιήματος

Στην παραδοσιακή ποίηση πρόσεχαν πολύ τη «σύνδεση» των στίχων ή την ομαδοποίησή τους. Έτσι υπήρχαν ποιήματα με δύο στίχους (δίστιχα), με τρεις (τρίστιχα), με τέσσερις (τετράστιχα) κλπ. Καθεμιά από τις ισόστιχες ομάδες του ποιήματος ονομάζεται *στροφή*.

Ένα ακόμα που πρόσεχαν όταν συνέθεταν ποιήματα, ήταν η ομοηχία των τελευταίων συλλαβών των στίχων. Στην περίπτωση αυτή έχουμε την *ομοιοκαταληξία* ή *ρίμα*. Υπάρχουν τα εξής είδη ομοιοκαταληξίας : ζευγαρωτή (δυο κοντινές όμοιες), πλεχτή (α' με γ' και β' με δ'), σταυρωτή (α' με δ' και β' με γ'), ζευγαρωπλεχτή κ.ά.⁴

Β'. Εσωτερικά στοιχεία

Παραπάνω αναφέραμε ότι η μαγεία είναι ένα στοιχείο της ποίησης. Αλλά τι είναι εκείνα που προσδίδουν στην ποίηση τη δύναμη της μαγείας ;

1. Ο ποιητής για να εκφράσει τις σκέψεις του περνά από δυο βασικές και αναγκαίες διαδικασίες: την επιλογή και την απόκλιση. Η επιλογή γίνεται μέσα από το γλωσσικό υλικό που χρησιμοποιεί η κοινωνία μέσα στην οποία ζει. Η απόκλιση γίνεται όταν ο ποιητής προσπαθεί να σπάσει τα καθιερωμένα γλωσσικά σχήματα και να δημιουργήσει νέες λέξεις ή και νέα εκφραστικά μέσα.
2. Το ποίημα πρέπει για να παρουσιάζει εννοιολογική φόρτιση και εικονογραφική πύκνωση.

---

⁴ Ο.π σσ. 59-60

3. Το συγκινησιακό στοιχείο είναι ένα συχνό φαινόμενο στη ποίηση. Ο Eliot αναφέρει σχετικά : «Η ποίηση έχει να κάνει πρώτα από όλα με την έκφραση του συναισθήματος και της συγκίνησης.» και συμπληρώνει, «Η ποίηση είναι το αμάξι του συναισθήματος».

Ακόμα, ο ποιητής για να τραβήξει τη προσοχή του αναγνώστη και να του μεταδώσει τις ιδέες του χρησιμοποιεί και μια πρόσθετη τεχνική, τα λεγόμενα λεκτικά παιχνίδια.

α) Η παρομοίωση, κατά την οποία συνάπτονται δυο ιδέες ή εικόνες με το «σαν», «όπως»

β) Η μεταφορά, που είναι μια συντομευμένη παρομοίωση, με παράλειψη των συνδετικών λέξεων «σαν», «όπως»

γ) Η αντίθεση, όπου παρατίθενται δυο έννοιες ή εικόνες με αντίθετο περιεχόμενο.

δ) Η εμπύχωση. Με αυτή ο ποιητής δίνει σε αντικείμενα ή ζωντανά πλάσματα κάποιο βαθμό επίγνωσης, βούληση ή σκοπιμότητας.

ε) Η προσωποποίηση, με την οποία ο ποιητής δίνει σε πράγματα ή ιδέες ανθρώπινη υπόσταση, παρουσιάζοντας τα να σκέφτονται, να αισθάνονται και να ενεργούν όπως ο άνθρωπος.

στ) Το λογοπαίγνιο και η λεκτική ειρωνεία.⁵

Τα ποιήματα αυτά πέρα από το ότι επηρεάζονται στη μορφή και το περιεχόμενό τους από διάφορες τάσεις και ρεύματα, επιδέχονται ως βασικό κοινό προσδιοριστικό αλλά και αναγνωρίσιμο χαρακτηριστικό τον φανερό τους προσανατολισμό προς ένα αναγνώστη με προσδιορισμένα ηλικιακά χαρακτηριστικά. Αυτή η ιδιαιτερότητα είναι η αιτία πολλών ενστάσεων και αμφισβητήσεων και επιπλέον με τον όρο «παιδικός» ή «για παιδιά» θεωρείται κάτι το μειωτικό και απαξιωτικό.⁶

Η «επίσημη» κριτική ασχολείται σπάνια και επιλεκτικά με την κριτική της παιδικής λογοτεχνίας. Αυτή η αρνητική και απαξιωτική στάση στην *παιδική ποίηση* υπάρχει και αυξάνεται τα τελευταία χρόνια όλο και περισσότερο από την εποχή των σύγχρονων δημιουργών της ποίησης για μεγάλους. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι

---

⁵ Ο.π σσ. 61-63

⁶ Καρακίτσιος, Ανδρέας. *Ποίηση για παιδιά και νέους, όψεις, αναθεωρήσεις και προοπτικές*. Θεσσαλονίκη: Ζυγός, 2008, σ.25

ποιητές όλων των μεταπολεμικών περιόδων (*Μεταπολεμική γενιά, γενιά της ήττας, της αμφισβήτησης και του ιδιωτικού οράματος*) με ελάχιστες εξαιρέσεις, δε γράφουν ποιήματα για παιδιά.⁷

Επιπλέον, αρνητικές αποτιμήσεις για την *παιδική ποίηση* συσσωρεύονται στη διαδικασία της γραφής. Ένα ποίημα που προορίζεται για μεγάλους έχει ένα χαρακτήρα υποκειμενικής και προσωπικής έκρηξης που ενδιαφέρει συνήθως και πρωτίστως τον δημιουργό και ύστερα τον αποδέκτη-αναγνώστη. Δε συμβαίνει το ίδιο με το παιδικό ποίημα. Η διαδικασία γραφής στο παιδικό ποίημα προσδιορίζεται από μια λογική κανονιστική, από μια λογική μορφικής και θεματικής χειραγώγησης που επιβάλλεται από μια άτυπη συνείδηση, η οποία περιορίζει, ορίζει και καθοδηγεί το ποιητικό κείμενο, όταν απευθύνεται στα παιδιά. Κάτι που δεν αφορά σήμερα το *ποίημα για μεγάλους*, παρά μόνο όταν τίθεται θέμα εφαρμογής κανόνων και προδιαγραφών στη σύνθεσή του, που υπακούουν στις γενικές χαρακτηριστικές επιλογές της τεχνοτροπίας και του καλλιτεχνικού ρεύματος.⁸

Για να γράψει κάποιος ποιήματα για παιδιά οφείλει να ακολουθήσει κάποιους σταθερούς κανόνες. Η επιλογή του δημιουργού που γράφει ποιήματα για παιδιά δεν είναι απλά η υιοθέτηση μιας οπτικής γωνίας, με την οποία πλησιάζει και συνομιλεί με το παιδί, είναι κάτι διαφορετικό. Ο δημιουργός πρέπει να απλουστεύσει όσο το δυνατόν γίνεται τις έννοιες και το νόημα, ώστε να καταλήξει σε φόρμες λιγότερο ή περισσότερο μακρινές και διαφορετικές από εκείνες της ποίησης για μεγάλους. Έτσι στα περισσότερα παιδικά ποιήματα συναντάμε ένα συγκεκριμένο θέμα, το οποίο αναπτύσσεται και εκφέρεται μέσα από μια γλώσσα, μια σύνταξη και ένα λεξιλόγιο που εξυπηρετούν αρχικά το νόημα του ποιήματος και τις ιδιαιτερότητες του αναγνώστη παιδιού.⁹

Ας επιχειρήσουμε να καταγράψουμε τώρα τα χαρακτηριστικά της *παιδικής ποίησης*. Η παιδική ποίηση ακολουθεί σε γενικές γραμμές, την ποίηση των ενηλίκων, τόσο στα στοιχεία που την προσδιορίζουν όσο και στην εξελικτική της πορεία. Πιο συγκεκριμένα, θα μπορούσαμε να πούμε πως η παιδική ποίηση τηρεί ή πρέπει να τηρεί ορισμένους όρους και το παιδικό ποίημα να παρουσιάζει σε γενικές γραμμές τα εξής χαρακτηριστικά :

1. Να είναι απλό όσο αφορά το λεξιλόγιο του και το νόημά του.

---

⁷ Ο.π. σ.25

⁸ Ο.π. σσ. 30-31

⁹ Ο.π. σ. 31

2. Να είναι όσο το δυνατό πιο σύντομο, αλλά όχι και εξαιρετικά πυκνό.
3. Να έχει γοργότητα, ζωηρότητα και χάρη.
4. Να είναι παραστατικό, με καθαρές εικόνες και σαφή περιγράμματα.
5. Να τείνει προς την παιγνιώδη μορφή έκφρασης και γενικά, να χαρακτηρίζεται από μια εύθυμη ατμόσφαιρα που θα φέρει ψυχική και πνευματική εφορία.
6. Να αποφεύγει τον διδακτισμό, το ρητορισμό και την αοριστολογία.
7. Να είναι βιωματικό για το παιδί και να εκφράζει τον εσωτερικό του κόσμο με τρόπο άμεσο.
8. Να αποπνέει αισιοδοξία και να καλλιεργεί τη διάθεση για συνεργασία και δημιουργία ενός καλύτερου περιβάλλοντος και κόσμου.¹⁰

2. Εξελικτική πορεία της παιδικής ποίησης στην Ελλάδα

Αρχαιότητα

Δεν υπάρχουν ιδιαίτερες καταγραφές για τη φύση των λογοτεχνικών κειμένων που έρχονταν σε επαφή τα παιδιά κατά την αρχαιότητα. Γνωστό είναι το τραγούδι που τραγουδούσαν τα παιδιά σε μια παιδική γιορτή για το καλωσόρισμα της άνοιξης, πηγαίνοντας από σπίτι σε σπίτι ζητώντας στο τέλος να αμειφθούν για το κόπο τους, κρατώντας ένα πήλινο ή ξύλινο χελιδόνι. Το τραγούδι που τραγουδούσαν λεγόταν «Χελιδόνισμα»

*‘Ηλθ’ , ήλθε χελιδών
καλάς ώρας άγουσα
καλούς ενιαύτους
επί γαστέρα λευκά
επί νώτα μέλαινα.....
Μικρά μεν έστι
εαδίως μιν οίσομες,
Εάν φέρης δε τι,
μέγα δ ήτοι φέροις.
Άνοιγ’ άνοιγε
ταν θύραν χελιδόνι*

¹⁰ Σακελλαρίου, Χάρης. *Ιστορία της παιδικής λογοτεχνίας, ελληνική και παγκόσμια*. Αθήνα: Νόηση (2). 2009, σσ. 64-65

ου γαρ γέροντες
εσμέν αλλά παιδιά....¹¹

Επίσης γνωστό έργο στην αρχαιότητα ήταν η Βατραχομουμαχία. Η Βατραχομουμαχία είναι ένα μικρό εύθυμο έπος και αποτελεί παρωδία της Ιλιάδας του Ομήρου. Σε 303 στίχους αφηγείται ένα λυσσαλέο πόλεμο μεταξύ των βατράχων ενός έλους και των γύρω ποντικών.¹²

Βυζαντινοί χρόνοι

Στα Βυζαντινά χρόνια κύριο ανάγνωσμα ήταν επίσης η *Βατραχομουμαχία* (μεταγλωττισμένη) και παράλληλα, διαβάζονταν η *Γαλεομουμαχία* (δραματική παρωδία του Πτωχοπρόδρομου [12ος αι.] που σε 384 στίχους εκθέτει τον αγώνα των ποντικών εναντίον των γατών) και μυθιστορίες με ήρωες τα ζώα και τα φυτά: *Πωρικολόγος, Πουολόγος, Διήγησις παιδιόφραστος των τετραπόδων ζώων* κ.ά.

Τουρκοκρατία

Δεν υπάρχει κάποια πρωτότυπη παραγωγή. Συναντούμε μόνο τραγουδάκια μητέρων που τραγουδούν στα παιδιά τους. Σταδιακά, αναπτύσσονται τα δημοτικά τραγούδια: νανουρίσματα, βρεφικά και λιανοτράγουδα (= δίστιχα ποικίλου περιεχομένου). Χαρακτηριστικά των παραπάνω είναι η λιτότητα, ο ρυθμός, ο λυρισμός, το χιούμορ και η αισιοδοξία.¹³

«Οι πρώτες καταβολές της ποίησης, που ήταν δυνατό να προσπελάσουν τα παιδιά κατά τους νεότερους χρόνους, βρίσκονται σχεδόν αποκλειστικά στο χώρο της λαϊκής μούσας. Μετά την Άλωση και τη διασπορά του ελληνικού πνευματικού στοιχείου, των γραμματισμένων της εποχής που ακολούθησε ο λαός, συνεχίζοντας την παράδοση του ακριτικού έπους, δημιούργησε, δίχως καμία ιδιαίτερη διδαχή και βοήθεια, κυνηγημένος και βασανισμένος, το δικό του λαμπρό πνευματικό οικοδόμημα, που η κορύφωσή του εκφράζεται με το *δημοτικό τραγούδι*»¹⁴.

¹¹ Ο.π. σσ. 43-44

¹² Ο.π. σ. 45

¹³ Παπαντωνάκης, Γεώργιος. *Λογοτεχνία και Παιδική Λογοτεχνία*. (Σημειώσεις) σ. 21

¹⁴ Σακελλαρίου, Χάρης. *Ιστορία της παιδικής λογοτεχνίας, ελληνική και παγκόσμια*. Αθήνα: Νόηση (2). 2009, σσ. 65

Οι μητέρες έφερναν τα παιδιά τους σε μια πρώτη επαφή με τον ποιητικό λόγο, τραγουδώντας τους δίπλα στη κούνια τους με φωνή γλυκιά και απαλή τα μελωδικά «νανουρίσματα» ή «ταχαρίσματα». Τα νανουρίσματα είναι απλά, σύντομα τραγούδια που σκοπό έχουν να αποκομίσουν τα βρέφη στη κούνια τους. Συνήθως γίνεται επίκληση στον προσωποποιημένο Ύπνο, να έρθει να πάρει στην αγκαλιά του το μικρό παιδί και να το κάνει να μεγαλώσει. Τα ταχαρίσματα είναι μικρά, σύντομα τραγουδάκια που τα λένε οι μανάδες χορεύοντας τα παιδιά στα χέρια τους ή στα γόνατά τους και παίζοντας μαζί τους. Είναι γενικά χαρούμενα, με ολιγοσύλλαβο στίχο και γρήγορο ρυθμό. Όταν μεγάλωναν κάπως τα παιδιά, τραγουδούσαν και μόνα τους τραγούδια είτε συνθεμένα από τα ίδια είτε από τους μεγάλους, τα κάλαντα ή βαϊτικά, που τραγουδιούνται ακόμα και τώρα τις παραμονές των μεγάλων γιορτών.¹⁵

Η ποίηση του Διαφωτισμού (ΙΗ΄ αιώνας)

«Με τον όρο Διαφωτισμό εννοούμε την ιστορική περίοδο που ακολούθησε τον Μεσαίωνα και την Αναγέννηση και που χαρακτηρίζεται από την έντονη προσπάθεια των πνευματικών ανθρώπων της εποχής να ξεφύγουν από την πίεση της ακαδημαϊκής αυθεντίας και των δεσμεύσεων της κατεστημένης σκέψης και να μελετήσουν το γύρω τους κόσμο με την βοήθεια της εμπειρίας και με βάση την επαγωγική μέθοδο.»¹⁶ Για την Ελλάδα, η περίοδος του Διαφωτισμού αρχίζει από το 1669 και φτάνει μέχρι τις παραμονές της επανάστασης του 1821. Κατά την περίοδο αυτή οι περισσότεροι Έλληνες λόγιοι βρίσκονται έξω από την Ελλάδα. Το σπουδαιότερο κέντρο του Νεοελληνικού Διαφωτισμού είναι η Βενετία, ακολουθεί το Βουκουρέστι και σε δεύτερο πλάνο τα Γιάννενα και η Πόλη.

Από τους ποιητές της περιόδου αυτής αναδείχτηκαν οι : Θωμάς Φλαγγίνης, Καισάριος Δαπόντες (1713-1784), Αλέξανδρος Κάλφογλου (1724-1795), Ιωάννης-Ρίζος Μανές, Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος (1754-1819), Νικόλαος Μαυροκορδάτος (1744-1818), Διονύσιος Φωτεινός (1769-1821), Γεώργιος Σακκλάριος (1765-1838), Γεώργιος Αιτωλός (1525-1580), Μανουήλ Βερνάρδος, Στέφανος Κανέλλος (1792-1923) και πολλοί άλλοι.

Η ποίηση του Διαφωτισμού βρίσκει την αποκορύφωσή της στα πατριωτικά τραγούδια του Ρήγα Βελεστινλή (1751-1798). Τα τραγούδια αυτά με όλες τις

---

¹⁵ Σακελλαρίου, Χάρης. *Ιστορία της παιδικής λογοτεχνίας, ελληνική και παγκόσμια*. Αθήνα: Νόηση (2). 2009, σσ. 66-69

¹⁶ Ο.π. σ. 72

στιχουργικές τους αδυναμίες μπόρεσαν να επιβιώσουν γιατί εκφράζανε το αντικειμενικό πνεύμα της εποχής τους, τον πόθο και την απέλπιδα απόφαση των σκλαβωμένων Ελλήνων για την απόκτηση της ελευθερίας. Δυο αξιόλογα ποιήματα του είναι ο «Ύμνος πατριωτικός» και ο «Θούριος» που είναι έργο πολιτικού διαφωτισμού και επαναστατικής κατήχησης.¹⁷

Τα χαρακτηριστικά της ποίησης του Διαφωτισμού είναι τα εξής: διδακτισμός, παραίνεση, προτροπή, επαναστατική συνθηματολογία, χρήση της αρχαίας γλώσσας ή καθαρεύουσας, κακότεχνη στο σύνολό της στιχουργία και μερική ή ολοκληρωτική απουσία αληθινής ποιητικής ουσίας. Φυσικά η ποίηση της περιόδου αυτής δεν είχε προορισμό τα παιδιά, ούτε ήταν τέτοια που θα μπορούσε να διαβαστεί και να αγαπηθεί από αυτά.¹⁸

Οι πρόδρομοι

Η παιδική ποίηση ακολουθώντας τη λαϊκή παράδοση και την παράδοση των ποιητών του ελληνικού Διαφωτισμού, μπαίνει τώρα σε μια περίοδο και διαφέρει ως προς τη μορφή και τη θεματολογία από την ποίηση των ενηλίκων. Αυτή η περίοδος, που χρονολογικά αρχίζει από τις παραμονές της Επανάστασης του 1821 και τελειώνει γύρω στο 1880, προετοίμασε το έδαφος για την άνθηση που ακολούθησε, για αυτό τους ποιητές αυτής της εποχής τους ονομάσαμε *προδρόμους της παιδικής ποίησης*. Μερικοί από αυτούς είναι : Ιωάννης Βηλαράς, Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής, Αλέξανδρος Κατακουζηνός, Ηλίας Τανταλίδης, Γεώργιος Βιζυηνός, Δημήτρης Καμπούρογλου, Αλέξανδρος Πάλλης, Ζαχαρίας Παπαντωνίου, Στέλιος Σπεράντζας, Βασίλης Ρώτας, Μιχαήλ Στασινόπουλος.¹⁹

Υπάρχει ακόμα μια πληθώρα ποιητών, οι οποίοι γράφουν ποιήματα για παιδιά, τα οποία κάποτε τα δημοσίευσαν στη *Διάπλαση των Παίδων*. Αναφέρουμε ενδεικτικά τους: Γ. Αθάνα, Ρ. Μπούμη-Παπά, Μυρτιώτισσα, Σοφία Μαυροειδή-Παπαδάκη, Σωτ. Σκίπη κ.ά. Ωστόσο, κανείς απ' αυτούς δεν έδωσε έργο άξιο μνείας στο χώρο της *Παιδικής Λογοτεχνίας*. Μεταπολεμικά βέβαια η ποίηση σημειώνει σημαντικά ποιοτικά άλματα και διαφοροποιείται σημαντικά από την ποίηση της περιόδου 1889- 1945. Σύμφωνα με τον Β. Αναγνωστόπουλο²⁰ διακρίνονται τρεις

¹⁷ Ό.π. σ. 74

¹⁸ Ό.π. σ. 75

¹⁹ Ό.π. σ. 76

²⁰ Αναγνωστόπουλος, Β.Δ. *Τάσεις και Εξελίξεις της Παιδικής Λογοτεχνίας στη δεκαετία 1970-1980*. Αθήνα, 1982.

κατευθύνσεις: η παραδοσιακή, η εξπρεσιονιστική και η νεωτερική. Όπως και στη Λογοτεχνία των ενηλίκων, έτσι και στην Παιδική Λογοτεχνία καμία κατεύθυνση δεν παρατηρείται αμιγής. Αναγνωρίζονται περισσότερο ως τάσεις παρά ως παγιωμένες μορφές, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Α. Δελώνης.²¹ Την ποίηση της περιόδου αυτής χαρακτηρίζει έντονος λυρισμός, ρεαλισμός και μια ζωντανή γλώσσα, πλούσια σε χρωματικούς τόνους. Διακρίνεται επίσης για τη διευρυμένη θεματογραφία και για την κριτική θέαση της ζωής. Ο λόγος είναι απλός και κατανοητός. Υπάρχει ρυθμός και ομοιοκαταληξία, ενώ είναι ιδιαίτερα ευδιάκριτος ένας ρητορισμός με τη χρήση λογοτεχνικών σχημάτων, όπως: μεταφορές, παρομοιώσεις, παρηχήσεις, εντυπωσιακά επίθετα κ.ά. Για το λόγο αυτό και η μοντέρνα ποίηση δε συγκινεί ιδιαίτερα τα παιδιά, ενώ γοητεύει τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας, ίσως γιατί κινείται πιο κοντά στη σφαίρα της φαντασίας.²²

Εξάλλου, εντοπίζονται και διαφοροποιήσεις στη θεματολογία. Ενώ ως το 1945 κυριαρχούσε η κλασική θεματολογία στην ποίηση: η Πατρίδα, η Θρησκεία, η Οικογένεια και η Φύση, η θεματολογία, συνεχίζει να είναι παιδοκεντρική, διευρύνεται, αναπτύσσοντας φυγόκεντρες τάσεις. Επηρεασμένη από τις εξελίξεις, επιχειρεί να δώσει ό, τι ενδιαφέρει το παιδί. Έτσι, προσπαθεί να το φέρει σε επαφή με τη σύγχρονη τεχνολογία, γι' αυτό και πολλά ποιήματα έχουν θέματα σχετικά με εξωγήινους, αστροναύτες και γενικότερα με κατακτήσεις της Επιστήμης. Βάζει τα παιδιά να προβληματιστούν με τις φυσικές καταστροφές, όπου υπαίτιος είναι ο άνθρωπος και η αλόγιστη κατάχρηση της φύσης. Τα φέρνει αντιμέτωπα με κοινωνικά προβλήματα, όπως ένα διαζύγιο μέσα στην οικογένεια, η μετανάστευση, η ειρήνη. Παράλληλα, καλλιεργείται ένας πολιτικός και κοινωνικός προβληματισμός, ενώ απελευθερώνεται το παιδί από τον «καθωσπρεπισμό». Ο διδακτισμός υποχωρεί σημαντικά και κάνει την εμφάνισή της μια νέα ενεργητική σχέση του παιδιού με τον περιβάλλοντα κοινωνικό και φυσικό χώρο.²³

Η άνθηση

Δύο ήταν τα σημαντικά γεγονότα που αποτέλεσαν το έναυσμα για τη μεγάλη ανανεωτική προσπάθεια, που αναλήφθηκε από τους ανθρώπους του πνεύματος και

---

²¹ Δελώνης, Αντώνης. *Ελληνική Παιδική Λογοτεχνία 1835-1985. Από τις πρώτες ρίζες μέχρι σήμερα*, εκδόσεις Ηράκλειτος, 1990, σ.139

²² Ο.π σ. 139

²³ Ο.π. σ. 32

της Τέχνης στον ελληνικό χώρο στο τέλος του περασμένου και στις αρχές του 20^{ού} αιώνα.²⁴ Το ένα ήταν η έκδοση των εργασιών του Ν. Πολίτη, που έφερε στο φως τους πνευματικούς θησαυρούς του ελληνικού λαού και το άλλο ήταν η έκδοση, το 1888, του έργου *Το ταξίδι μου* του γλωσσολόγου καθηγητή της νεοελληνικής φιλολογίας και γλώσσας στο πανεπιστήμιο της Σορβόννης, Γιάννη Ψυχάρη, που στάθηκε η πέτρα του σκανδάλου αλλά και η σημαία του αγώνα για την επικράτηση της δημοτικής.²⁵ Η θεματολογία των Ποιημάτων για παιδιά, είναι βγαλμένα από την καθημερινότητα των παιδιών, από την οπτική γωνία του παιδιού. Μια τέτοια ποίηση είναι άδολη και απροσποίητη, απελευθερωμένη από τα διάφορα ταμπού που ορθώνουν γύρω στο παιδί οι μεγάλοι. Έχουμε δηλαδή ένα είδος «απομυθοποίησης», το πρώτο στην – Παιδική τουλάχιστον- Λογοτεχνία.²⁶ Ο ποιητής βγάζει το παιδί από τη δύσκολη θέση και ταυτόχρονα το ελευθερώνει. Βλέπουμε εδώ λοιπόν να εφαρμόζεται έμπρακτα μέσα στον έντεχνο λόγο η παιδοκεντρική αρχή, και σε επέκταση, ο «παιδαγωγικός ανθρωπισμός», το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στις «συγκεκριμένες καταστάσεις της ζωής και τις ατομικές ανάγκες του παιδιού», όπως λέει και ο Αντώνης Μπενέκος. .²⁷ Επιπλέον, αφαιρεί τη μάσκα της σοβαροφάνειας και της σπουδαιολογίας από τους ήρωες του και τους παρουσιάζει απλούς και ανεπιτήδευτους, με τις άσχημες πλευρές τους και αδυναμίες τους , όπως ακριβώς είναι, και με μια διάθεση να γελάσει μαζί τους καλόκαρδα, να παίξει, να διασκεδάσει.²⁸

Από το 1879 άρχισε να εκδίδεται στην Αθήνα *Η Διάπλασις των Παίδων*, «εικονογραφημένον περιοδικόν δια παιδιά, εφήβους και νεανίδας». Από τις σελίδες του περιοδικού αυτού, που με μικρές διακοπές κράτησε ως το 1967, δημοσιεύτηκαν πλήθος λογοτεχνικών κείμενων προορισμένα για παιδιά, έφηβους και νεαρά κορίτσια.

Η σύγχρονη και νεωτερική παιδική ποίηση

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο στον τομέα της Παιδικής Ποίησης εμφανίζονται τρεις βασικές τάσεις : η μία θεωρεί καλύτερο να συνεχίζει, σχετικά με τη μορφολογία, την παράδοση των θεμελιωτών της Παιδικής Ποίησης στη χώρα μας και κυρίως του Αλέξανδρου Πάλλη και του Ζαχαρία Παπαντωνίου. Η δεύτερη δείχνει

²⁴ Σακελλαρίου, Χάρης. *Ιστορία της παιδικής λογοτεχνίας, ελληνική και παγκόσμια*. Αθήνα: Νόηση (2). 2009. σ. 96

²⁵ Ο.π. σ.97

²⁶ Ο.π. σ.99

²⁷ Ο.π. σ.101

²⁸ Ο.π. σ.99

επηρεασμένη από τη νέα γραφή, όπως αυτή διαμορφώθηκε μετά τα κηρύγματα του σουρεαλισμού και εκφράζεται στο χώρο της ποίησης των ενηλίκων ως «μοντέρνα ποίηση». Και στην τρίτη είναι φανερή κάποια επήρεια από ξένα, κυρίως γερμανικά και αγγλόφωνα πρότυπα.

Οποσδήποτε και οι τρεις αυτές τάσεις δε παρουσιάζονται αμιγείς. Και η πρώτη διαθέτει ανανεωτικές τάσεις και η δεύτερη μετριασμένη δείχνει αλλά και η τρίτη δεν θεωρεί σωστό να αποκοπεί εντελώς από τη παράδοση και το χώρο, όπου ανθεί, και να μιμηθεί τα ξένα πρότυπα.

Όσον αφορά τη θεματολογία, η Παιδική Ποίηση δεν κατέφερε να αποκολληθεί από τα παλιά πρότυπα: φυσιολατρία, πατριδολατρία, επιφανειακή θρησκευτικότητα, ενασχόληση με θέματα ζωής του παιδιού μέσα στην αστική οικογένεια. Ακόμα και το θέμα της «ειρήνης» παρουσιάζεται αοριστολογικά και όχι σε σύνδεση με τα πραγματικά βιώματα του παιδιού.²⁹

Η σύγχρονη ποίηση λαμβάνει όλο και περισσότερο υπόψη τις αντιλήψεις σχετικά με την παιδική ηλικία και τις ανάγκες της. Σύμφωνα με τον Κορνείι Τσουκόνκι, Ρώσσο παιδαγωγό που μελέτησε τους τρόπους με τους οποίους τα ίδια παιδιά συνθέτουν ποιήματα, η παιδική ποίηση πρέπει να φέρει τα εξής χαρακτηριστικά:

1. Πρέπει να διαθέτει εικονοπλασία, δηλαδή κάθε στροφή του ποιήματος να αναπαριστάει μια εικόνα.
2. Να υπάρχει δράση με την πλούσια εναλλαγή εικόνων.
3. Να υπάρχει λυρική στις λέξεις.
4. Να υπάρχει μουσικότητα στην ποιητική έκφραση.
5. Να υπάρχει ομοιοκαταληξία.
6. Οι λέξεις που ομοιοκαταληκτούν να σηκώνουν το σημασιολογικό βάρος της στροφής.
7. Κάθε στίχος να αποτελεί ένα συντακτικό σύνολο.
8. Να μην υπάρχει πλήθος επιθέτων.
9. Να λαμβάνεται υπόψη ότι τα παιδιά αγαπούν τα ποιήματα τα σχετικά ή κατάλληλα για παιχνίδι.
10. Η παιδική ποίηση να διαθέτει τη πληρότητα της ποίησης των ενηλίκων.³⁰

---

²⁹ Ο.π σ. 131

³⁰ Κανατσούλη, Μένη. *Εισαγωγή στη θεωρία και κριτική της παιδικής λογοτεχνίας, σχολική και προσχολικής ηλικίας*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press (2), 2007. σ.77

Την εικοσαετία 1960-1980 κυρίαρχη μορφή είναι ο Γιώργης Κρόκος, ο οποίος παρουσιάζει αξιόλογο έργο. Από τους περισσότερους μελετητές θεωρείται ως ο κυριότερος εκπρόσωπος της μεταπολεμικής παιδικής ποίησης. Είναι πληθωρικός στη γραφή, πολυφωνικός και βαθύτατα ανθρωπιστής. Ο λόγος του είναι πλούσιος σε λυρική και έχει ποικιλία ρυθμών. Η θεματογραφία του κινείται ανάμεσα στη Φύση, στη Ζωή και στην Ελλάδα. Την ίδια εποχή εμφανίζονται οι Χάρης Σακελλαρίου, Βασίλης Χαρωνίτης, Κώστας Καλαπανίδας, βασικό γνώρισμα του οποίου είναι η μουσικότητα του στίχου, Παύλος Κριναίος, Γαλάτεια Μπαλτά, Χρυσούλα Χατζηγιαννίου, η οποία καταργώντας τις παραδοσιακές ποιητικές φόρμες (ομοιοκαταληξία, στροφές), κομίζει καινούρια στοιχεία στο χώρο της παιδικής ποίησης, Χρυσούλα Σαμίου-Σκανδάμη, Ζέφη Δαράκη, Χρ. Πύρπασος, Μαρία Γουμενοπούλου κ.ά.

Τη δεκαετία του 1970 στη παιδική ποίηση εμφανίζεται η Ρένα Καρθαίου, ο Δημήτρης Μανθόπουλος, η Θέτη και η Ντίνα Χατζηνικολάου.³¹

Σ' αυτούς θα πρέπει να προσθέσουμε και όσους από τους λοιπούς νεοέλληνες ποιητές έγραψαν για το παιδί ή συμπεριέλαβαν το παιδί στην ποίησή τους, όπως: Κ. Παλαμάς, Ν. Βρεττάκος, Γ. Ρίτσος, Τ. Λειβαδίτης, Οδ. Ελύτης, Μ. Σαχτούρης, Κική Δημουλά κ.ά.

«Ο όρος *νεωτερική παιδική ποίηση* είναι δάνειο από την *ποίηση για μεγάλους* και καλύπτει μια τάση που πλησιάζει περισσότερο από όλες τις άλλες τάσεις και επιλογές της παιδικής ποίησης τα κεντρικά χαρακτηριστικά και γνωρίσματα της ποίησης για μεγάλους. Προσδιορίζει μια ποιητική γραφή που απομακρύνεται από την παραδοσιακή τεχνοτροπία, επιλέγει νέες φόρμες και ανοίγει νέους δρόμους ποιητικής σκέψης. Ξεκινάει από μια προσωπική συγκίνηση και καταλήγει στη σύνθεση ενός φανταστικού κόσμου, μιας νέας πραγματικότητας που εναρμονίζεται σε μια παιδική φαντασίωση.»³²

Οι εικόνες είναι πιο τολμηρές, πιο σύνθετες και αποτελούν στοιχεία δήλωσης μια άλλης πραγματικότητας που είναι όμως φιλική, οικεία και αναγνωρίσιμη από το παιδί-αναγνώστη. Ο ποιητής δεν αναφέρεται μόνο στο μικρό παιδί, αλλά και σε όλους που νοιάζονται για τα παιδιά. Η οπτική γωνία του ποιητή δεν είναι η προσέγγιση ή

³¹ Δελώνης, Αντώνης. *Ελληνική Παιδική Λογοτεχνία, 1835-1985. Από τις πρώτες ρίζες μέχρι σήμερα*. Αθήνα: Ηράκλειτος, 1992., σ. 147

³² Καρακίτσιος, Ανδρέας. *Ποίηση για παιδιά και νέους, όψεις, αναθεωρήσεις και προοπτικές*. Θεσσαλονίκη: Ζυγός, 2008, σ. 209

μίμηση ή ταύτιση με την παιδική λογική και ματιά, αλλά είναι η κρυμμένη παιδικότητα του ποιητή, με σεβασμό στις ιδιαιτερότητες της παιδικής ηλικίας.

Έργο τέτοιων ποιητών είναι και αυτό της Ελένης Χωρεάνθη. Μια πληθωρική παρουσία στο χώρο της παιδικής λογοτεχνίας και μάλιστα σε όλο το φάσμα της. Εμφανίζεται στο χώρο της παιδικής ποίησης με τη συλλογή *Στο περιβόλι του θεού* από τις εκδόσεις Δίπτυχο, το 1979. Ακολουθούν τα ποιητικά βιβλία με τίτλο *Η ζωή είναι το θαύμα*, *Το κορίτσι που μιλούσε στο φεγγάρι*, *Το κορίτσι με τις ζωγραφιές* από τις εκδόσεις Φυτράκη, το 1997. Το 1999 κυκλοφορεί η ποιητική της συλλογή *Τραγούδια της γης και του ουρανού* από τις εκδόσεις Πατάκη.³³

3. Θεματολογία της παιδικής ποίησης στην Ελλάδα

Στην ελληνική σύγχρονη ποίηση για παιδιά, παρατηρούνται ορισμένες αλλαγές, όσο αφορά τη θεματολογία και τη μορφή. Ως προς τη θεματολογία, καινούργια θέματα εισάγονται ή ανανεώνονται τα ήδη υπάρχοντα. Πιο συγκεκριμένα:

1. Γράφονται λιγότερα θρησκευτικά ποιήματα που διαφέρουν από τα παλιότερα. Έχουν ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα και δεν θέλουν να περάσουν στο παιδί το φόβο ή την απαγόρευση.
2. Τα πατριωτικά ποιήματα προβάλλουν πανανθρώπινα ιδεώδη και κυρίως το αίτημα για τη αδελφοποίηση των λαών.
3. Τα κοινωνικά θέματα περνούν αξίες στο παιδί και προσπαθεί να του εμφυσήσει τη κοινωνική δικαίωση, την ειρήνη και την ελευθερία.
4. Η φύση στη σύγχρονη ποίηση εμφανίζεται όχι ειδυλλιακά αλλά πάσχουσα από την ανθρώπινη απεισκευασία.
5. Η μηχανοκρατία, ο καταναλωτισμός, τα πυρηνικά κλπ είναι πλέον μια κατηγορία θεμάτων για να έρθει το παιδί σε επαφή με τον κόσμο στον οποίο μεγαλώνει.
6. Δίνεται μεγάλη σημασία στην καθημερινότητα του παιδιού, τα παιχνίδια του, τις ασχολίες του και τα όνειρά του.³⁴

---

³³ Ο.π σ. 232

³⁴ Κανατσούλη, Μένη. *Εισαγωγή στη θεωρία και κριτική της παιδικής λογοτεχνίας, σχολική και προσχολικής ηλικίας*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press (2), 2007. σ.78

Ας επιχειρήσουμε, όμως, να τα εξετάσουμε λεπτομερώς ανάλογα με την κάθε χρονική περίοδο. Στα πρώτα χρόνια μετά την ίδρυση του νέου ελληνικού κράτους, σε αντίθεση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, δεν αναφέρονται σημαντικοί δημιουργοί. Παρ' όλα αυτά στην Ελλάδα εμφανίζονται ορισμένα ποιητικά κείμενα για παιδιά και εφήβους, εμπνευσμένα από την αρχαιότητα και ειδικότερα τη μυθολογία. Ορισμένα ποιήματα είναι επηρεασμένα από τα δημοτικά τραγούδια, ιδίως όταν το θέμα τους είναι επικό και ηρωικό. Φυσικά, ποιήματα με βασικό πρωταγωνιστή το παιδί και τη δική του άποψη απουσιάζουν, καθώς η πάγια εκπαιδευτική αντίληψη της εποχής για το ρόλο και τη φύση του ιδανικού μαθητή δεν μπορούσε παρά να θεωρεί υπονομευτικές αυτές τις προσπάθειες.³⁵

Στην ποίηση που γραφόταν μέχρι και το 1930, τα θέματα που επικρατούν, περιγράφουν την καθημερινότητα με τα μικρά και μεγάλα προβλήματα, τα ονομάζουν, τα θέτουν και τα εμφανίζουν μπροστά στα μάτια των παιδιών. Οι τρόποι απεικόνισης είναι ρεαλιστικοί και αντικειμενικοί καθώς προσεγγίζουν την πραγματικότητα. Βέβαια επιλέγουν συνειδητά ποια θέματα θα αγγίξουν και ποια πλευρά του θέματος θα παρουσιάσουν. Προηγούνται τα κλασσικά παιδικά θέματα, η σχολική πραγματικότητα, η οικογενειακή ζωή, η καθημερινή ζωή του παιδιού στο σπίτι και στο σχολείο, οι διακοπές, η φύση με τις ομορφιές της και τα εξωτικά ή οικιακά ζώα. Ευαίσθητοποιούνται για θέματα που άπτονται της φύσης και της κοινωνίας. Υπάρχουν θέματα που εκφράζουν τη νοσταλγία ενός τοπίου και ενός κόσμου που έχει ήδη χαθεί. Επίσης, η αγωνία, ο προβληματισμός για τη νέα κοινωνική πραγματικότητα και τον νέο κόσμο με τη μηχανοποίηση διαπερνά πολλά από τα ποιήματά τους.³⁶

Από το 1959 μέχρι και το 1977 η θεματολογία είναι η φύση και τα ζώα, η εθνική ζωή, ο λαϊκός πολιτισμός, οι θρύλοι, ο κόσμος του παιδιού στο σχολείο και στο σπίτι και η ειρήνη, η αγάπη και η φιλία. Όπως δηλώνεται και από τους τίτλους των θεματικών ενοτήτων, τα ποιήματα καλύπτουν όλο το φάσμα της κλασσικής παιδικής θεματολογίας. Τα περισσότερα όμως ποιήματα μιλούν για τον κόσμο του παιδιού (σχολείο, σπίτι), τη φύση και τα ζώα που είναι μια σταθερά στη θεματική της παιδικής λογοτεχνίας. Ο τρόπος με τον οποίο ο ποιητής αναπτύσσει τα θέματά του,

---

³⁵ Καρακίτσος, Ανδρέας. *Ποίηση για παιδιά και νέους, όψεις, αναθεωρήσεις και προοπτικές*. Θεσσαλονίκη: Ζυγός, 2008, σσ. 38-39

³⁶ Ο.π. σ. 91

είναι απλός και σταθερός. Όταν ο συγγραφέας αποφασίζει να παρουσιάσει ένα τοπίο της φύσης, το παρουσιάζει με ένα λιτό και κατανοητό ρεαλισμό χωρίς καμία διάθεση στοχαστική ή ερμηνευτική των εικόνων που παρουσιάζει. «Επικρατεί μια φυσιολατρική διάθεση ανάμικτη με έναν τόνο εξιδανίκευσης των φυσικών στοιχείων και μια τάση υπολανθάνουσας νοσταλγίας για μια φύση που δεν είναι πια η ίδια. Κάτι ανάλογο επικρατεί και στη ρεαλιστική απεικόνιση των ζώων. Μέσα από τα ποιήματα εμφανίζονται όλα τα κατοικίδια και τα άγρια ζώα του δάσους, των οποίων καταγράφονται τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα και σχολιάζονται τα συμβολικά γνωρίσματα που τους έχει αποδώσει στην πορεία ο μύθος, ο λαός και η παράδοση».³⁷ Επίσης, βάζει το παιδί να μιλάει πάντα σε πρώτο πρόσωπο και εκφράζει τις αγωνίες του, τις απορίες του, τα παράπονα του, αλλά και τις μικρές χαρές. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιου ποιητή είναι και ο Χάρης Σακελλαρίου.³⁸

Από το 1977 μέχρι σήμερα, τα θέματα στα παιδικά ποιήματα περιέχονται όλα τα σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα. Θέματα όπως η ρύπανση, η ειρήνη, η τεχνολογία, η τηλεόραση, οι νέες τεχνολογίες (ηλεκτρονική δασκάλα) αποτελούν βασικά θέματα. Παράλληλα σε αυτές τις θεματικές επιλογές δε λείπουν βέβαια και τα κλασικά θέματα της παιδικής ποίησης, όπως τα στιγμιότυπα από την ζωή του παιδιού στην οικογένεια και στο σχολείο, οι εικόνες από τα διάφορα τοπία της φύσης και τον κόσμο των ζώων. Η οπτική γωνία με την οποία προσεγγίζονται τα θέματα αυτά είναι ειλικρινής και άμεση.³⁹

---

³⁷ Ο.π. σ. 125

³⁸ Ο.π. σσ. 121-125

³⁹ Ο.π. σ. 157

Κεφάλαιο Δεύτερο

1. Ποίηση και παιδί

Καθώς ένα παιδί μεγαλώνει μέρα με την μέρα, όλο και περισσότερο προσπαθεί να αντιληφθεί τον εαυτό του και τον κόσμο γύρω του. Όταν το παιδί ξέρει πια να διαβάζει είναι σημαντικό να έρχεται σε επαφή με την ποίηση «για να του εξασφαλίσει το δικαίωμα, όπως και σε κάθε αναγνώστη, να προσλαμβάνει το ποίημα ανάλογα με τις αναγνωστικές του ικανότητες, τη χαρά του να αποκρυπτογραφεί τις λέξεις σύμφωνα με τους δικούς του κώδικες κι όχι σύμφωνα με κάποια φιλολογική προσέγγιση».⁴⁰ Για τα παιδιά είναι σημαντικός ο τρόπος που ακούνε τις λέξεις, ο τρόπος που τις ερμηνεύονται μέσα τους, γίνονται εικόνες και βάζουν σε κίνηση τους συνειρμούς εκείνους που τα κατευθύνουν να κάνουν τους δικούς τους εντελώς προσωπικούς συνδέσμους. Τα παιδιά χαίρονται να αποστηθίζουν τους στίχους και απολαμβάνουν τη μουσικότητα. Η ποίηση οφείλει να έχει ως στόχο τα παιδιά να θυμούνται τα ποιήματα σε ανύποπτες στιγμές, να τα συνδέσουν με πράγματα ή καταστάσεις και να ακούν τους στίχους μέσα στο μυαλό τους εκεί που δεν το περιμένουν.⁴¹

2. Το παιδί αναγνώστης και κριτικός της λογοτεχνίας και κατ' επέκταση της ποίησης

Οι σύγχρονοι θεωρητικοί, κριτικοί και ιστορικοί της Παιδικής Λογοτεχνίας μετατοπίζουν όλο και περισσότερο το κέντρο βάρους της έρευνας τους στις ανάγκες και τα θέλω που έχει το παιδί-αναγνώστης.

Σύμφωνα με τον Appleyard, το παιδί προσχολικής ηλικίας είναι ο αναγνώστης-παίχτης. Το παιδί δεν διαβάζει παρά είναι μόνο ακροατής και κυρίως παίζει με έναν φανταστικό κόσμο, όπου αναμιγνύονται η πραγματικότητα, φόβοι και επιθυμίες, τις οποίες σιγά-σιγά μαθαίνει να βάζει σε τάξη και να ελέγχει. Καθώς ο αναγνώστης αυτής της ηλικίας αναπτύσσεται συναισθηματικά και πνευματικά, πρέπει να οικειοποιηθεί δύο διαφορετικούς ρόλους : από τη μία να

---

⁴⁰ <http://www.bookbook.gr/%CE%B2%CE%B1%CE%BB%CE%AF%CF%84%CF%83%CE%B5%CF%82>

⁴¹ <http://www.bookbook.gr/%CE%B2%CE%B1%CE%BB%CE%AF%CF%84%CF%83%CE%B5%CF%82>

παίξει, από την άλλη να μπορεί να ξεχωρίσει το φανταστικό από το πραγματικό και να συνεχίσει να δείχνει εμπιστοσύνη στον κόσμο της φαντασίας.⁴²

Το παιδί μέσα από τις δραστηριότητες του νηπιαγωγείου κατακτά ως αναγνώστης δύο πράγματα : την κοινωνική κατασκευή της εμπειρίας (μέσα από τη συμμετοχή και μέσα από τη συλλογική εμπειρία) και την παιγνιώδη έκφρασή της.⁴³

Οι θεωρίες για το παιδί-αναγνώστη ασχολούνται συνεχώς με τα χαρακτηριστικά της παιδικής ηλικίας και προσαρμόζουν σε αυτά τις αναγνωστικές ικανότητες των παιδιών. Με βάση τον Piaget και τη γνωστική/αναπτυξιακή ψυχολογία, τα χαρακτηριστικά των παιδιών είναι στενά συνδεδεμένα με την ηλικία τους. Για την πρώτη σχολική ηλικία, δηλαδή από 5 έως 8 ετών, τα κύρια χαρακτηριστικά των παιδιών είναι: κινητικότητα, ζωτικότητα, συγκεκριμένα υποκειμενικά ενδιαφέροντα και εγωκεντρισμός, φαντασία που όμως αρχίζει να περιορίζεται, ανθρωπομορφικές αντιλήψεις για τα ζώα, κάποιες έννοιες γίνονται πιο συγκεκριμένες, μνήμη, όρεξη για μάθηση. Συνεπώς τα κατάλληλα κείμενα για την ηλικία αυτή είναι : φανταστικές μικρές ιστορίες που διαθέτουν χιούμορ, παραμύθια και μύθοι ζώων, ιστορίες για τη φύση, μυθολογία. Η εικονογράφηση είναι πλούσια και ζωντανή και χρησιμοποιούνται μεγάλα γράμματα.⁴⁴

Το ενδιαφέρον των νεότερων μελετητών της Παιδικής Λογοτεχνίας στρέφεται στο αν τα κείμενα έχουν απήχηση από τα παιδιά. Αυτήν την νέα οπτική την ξεκίνησε η Louise Rosenblatt, η οποία επικεντρώνει το ενδιαφέρον της, σε σχέση με τη πρόσληψη του λογοτεχνικού έργου, στον αναγνώστη-παιδί. «Η Rosenblatt διαχωρίζει το κείμενο από την δράση, εννοώντας με το πρώτο «το σύνολο των σημείων που προσφέρονται για να ερμηνευθούν ως σύμβολα», ενώ με το δεύτερο αυτό που «ο αναγνώστης συνάγει από τη συναλλαγή του με το κείμενο. Η Rosenblatt μιλά για συναλλαγή (transaction) με το κείμενο και όχι για αλληλεπίδραση (interaction), γιατί με το αυτό το τελευταίο υπονοείται μια σχέση ανάμεσα σε δύο τελείως ξεχωριστές οντότητες.» Επίσης, θεωρεί ότι η λογοτεχνική εμπειρία είναι κατεξοχήν ατομική εμπειρία.⁴⁵

---

⁴² Κανατσούλη, Μένη. *Εισαγωγή στη θεωρία και κριτική της παιδικής λογοτεχνίας, σχολική και προσχολικής ηλικίας*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press (2), 2007, σσ.32-33

⁴³ Ο.π. σ.35

⁴⁴ Ο.π. σ.31

⁴⁵ Ο.π. σ.38

3. Η αξιακή και παιδαγωγική διάσταση της ποίησης

Λογοτεχνία και Παιδαγωγική θέτουν κοινό στόχο, τη μόρφωση του ανθρώπου και πρωτίστως του παιδιού. Η Παιδαγωγική υποδεικνύει τρόπους, επισημαίνει μέσα και προτείνει μεθόδους τις οποίες ο άνθρωπος οφείλει να χρησιμοποιήσει, προκειμένου να αποκτήσει τη μόρφωση, που θα του προσφέρει μορφή και ομορφιά – γι' αυτό, άλλωστε, λέγεται και μόρφωση – και θα τον βοηθήσει να γίνει άνθρωπος. Η Λογοτεχνία έρχεται επίκουρος της Παιδαγωγικής και χρησιμοποιώντας ως μέσα την έμπνευση, τη μαγεία της γλώσσας, την έξαρση και τη φαντασία μπορεί να περάσει στο παιδί μηνύματα, τρόπους ζωής, ήθος και να του προσφέρει αισθητική απόλαυση. Η ποίηση αποτελεί το καλύτερο μέσο για να διεισδύσουμε στην ψυχή του ανθρώπου και μάλιστα του παιδιού. Είναι γεγονός επίσης ότι βρίσκεται σε συνάφεια με την παιδική ηλικία: «Παιδί και ποιητής», γράφει ο Γ. Θέμελης, «συναντώνται, αφού το παιδί εκπλήσσεται και θαυμάζει, γιατί διαρκώς ένας καινούργιος κόσμος του αποκαλύπτεται, και ο ποιητής, γιατί έχει διατηρήσει την ικανότητα να αφουγκράζεται και να θεάται τη λεπτομέρεια».⁴⁶

Ο Freud, σε ένα δοκίμιό του, αναζητεί το πρόπλασμα της Τέχνης - και ιδιαίτερα της ποιητικής δημιουργίας – στις ελεύθερες και αυτόνομες παιδικές δραστηριότητες και, κυρίως, στο συμβολικό παιχνίδι. Η πιο έντονη απασχόληση του παιδιού είναι το παιχνίδι. Κάθε παιδί, που παίζει, συμπεριφέρεται σαν ποιητής, γιατί δημιουργεί έναν κόσμο για εκείνο που τον ευχαριστεί.

Ο ποιητής κάνει ό, τι και το παιδί που παίζει: δημιουργεί έναν κόσμο φανταστικό, τον φορτίζει με μεγάλες ποσότητες συναισθήματος, όμως ταυτόχρονα μπορεί να τον ξεχωρίσει από την πραγματικότητα.⁴⁷

«Ο Δανασής – Αφεντάκης πιστεύει ότι η Λογοτεχνία αναδεικνύεται σε διδακτικό υλικό, κατάλληλο για το παιδί και τον έφηβο, γιατί του επιτρέπει να γνωρίσει και να βιώσει την αλήθεια της ζωής, να μνηθεί στη γλώσσα, να αφουγκραστεί τους παλμούς της καρδιάς, να δονηθεί, αφού υπάρχει ως ομορφιά».⁴⁸ Με την διδασκαλία της λογοτεχνίας τα παιδιά αναζητούν και στον ελεύθερο χρόνο τους τα κείμενα, που ναι μεν θα εμπεριέχονται οι αλήθειες της ζωής, χωρίς όμως να χάνουν την επαφή με την πραγματικότητα του εαυτού τους, του έθνους και της

⁴⁶ Θέμελης, Γ. *Η διδασκαλία των Νέων Ελληνικών*, εκδ. Κωνσταντινίδη. Θεσσαλονίκη: 1973. σ. 74

⁴⁷ Τσατσαρώνης, Γεώργιος. *Για την αξιακή και παιδαγωγική διάσταση της ποίησης* (Σημειώσεις) σ.1

⁴⁸ Ο.π. σ. 3

ανθρωπότητας. Επιπλέον, τα βοηθάει να ξεδιπλώσουν τον εσωτερικό δυναμισμό τους και να μορφοποιήσουν τις ικανότητές και τις δεξιότητές τους.

Η επίδραση της Λογοτεχνίας, και περισσότερο της ποίησης, οφείλεται βασικά στην ύπαρξη – έμφυτα στην ψυχή του ανθρώπου – του καλαισθητικού συναισθήματος, το οποίο κάνει τον άνθρωπο να επιζητά την ομορφιά της από τη βρεφική κιόλας ηλικία (π. χ. νανούρισμα- τραγούδι- ποίηση- παραμύθι).

Ένας δεύτερος λόγος, που η ποίηση μετασχηματίζεται σε παιδευτικό μέσο, αφορά στην ελευθερία της συνείδησης τις ώρες που το παιδί έρχεται σε επαφή με το λογοτεχνικό κείμενο, τότε, δηλαδή, που το παιδί περιπλανιέται στη μαγεία του έντεχνου λόγου, όχι από εξαναγκασμό ή υποχρέωση, αλλά από ελεύθερη επιλογή και εσωτερική αναγκαιότητα. Αφομοιώνει δημιουργικά και παραγωγικά τις λέξεις που συναντάει στα κείμενα που διδάσκεται στο σχολείο του, εμπλουτίζει το λεξιλόγιό του και εκφράζεται καθαρά και με τάξη, κατακτάει δηλαδή τη γλώσσα και οριοθετεί τη σκέψη του.⁴⁹

«Η Ψυχογλωσσολογία υποστηρίζει ότι το παιδί στην ηλικία των 3-4 χρόνων έχει ήδη αποκτήσει ισχυρό γλωσσικό αίσθημα, έχει κατακτήσει τη μητρική του γλώσσα, ενώ έχει διαμορφώσει γνώμη και για το ποιόν και το περιεχόμενο των λέξεων.»⁵⁰ Για αυτό οι γονείς και οι δάσκαλοι επιχειρούν με τραγούδια, με απαγγελίες ποιημάτων και με μικρές ιστορίες να προσφέρουν στα παιδιά λέξεις με ποιότητα. Επομένως η ποίηση ποιότητας είναι το πλέον πρόσφορο μέσον για τον εμπλουτισμό του λεξιλογίου και για τη γλωσσική καλλιέργεια του παιδιού, αφού « χωνεύεται » εύκολα από το παιδί και γρήγορα μετασχηματίζεται σε γλωσσική προίκα και αισθητική πλήρωση.

Με άλλα λόγια, επειδή η ποίηση - τουλάχιστον τις πιο πολλές φορές- κινείται μέσα στην κοινωνική πραγματικότητα, έχει τη δυνατότητα να ικανοποιήσει, στο μέγιστο δυνατό βαθμό, τα κοινωνικά, θρησκευτικά, ιστορικά ενδιαφέροντα του παιδιού. Πρώτα - πρώτα η ποίηση κοινωνικοποιεί το παιδί, του μεταλαμπαδεύει τις κατάλληλες αξίες για την κοινωνία που ζει και μεγαλώνει, μέλος της οποίας, «εν δυνάμει», είναι και το παιδί.

Είναι πολύ πιθανόν, το παιδί, μέσα από ένα ποίημα, να διδαχθεί τον ρόλο τον οποίο καλείται να παίξει στη ζωή, να κατανοήσει τις υποχρεώσεις του, τα δικαιώματά του, τον τρόπο με τον οποίο οφείλει να ενεργεί, χωρίς να θέτει σε κίνδυνο τα

⁴⁹ Ο.π. σ. 3

⁵⁰ Θεοφανοπούλου- Κοντού, Δήμ. Ζητήματα Ψυχογλωσσολογίας, Αθήνα, 1978. σ. 23

δικαιώματα των άλλων. Η ποίηση, ως μέσον κοινωνικής αγωγής, τα καταφέρνει πολύ καλά, αφού περνάει στο παιδί ό, τι οι άλλες γνωστικές επιστήμες σχεδόν αδυνατούν να το κατορθώσουν: του ξυπνάει την έννοια του χρέους προς τον πάσχοντα, προάγει την ανθρωπιά, την αγάπη.⁵¹

Μια άλλη μορφή αγωγής που μπορεί να περάσει ως αξία στο παιδί μέσα από ένα ποίημα πιο εύκολα παρά μέσα από το αντίστοιχο μάθημα ή από συναφείς τρόπους και μεθόδους είναι η θρησκευτική αγωγή. Είναι γνωστό ότι ο άνθρωπος επικοινωνεί με το Θεό κυρίως μέσα από την ποίηση. Στο ποιητικό έργο όλων σχεδόν των ποιητών υπάρχουν ποιήματα, τα οποία έχουν στον πυρήνα τους το Θεό.

Ενδιαφέρον ακόμη παρουσιάζει και η σύνδεση της ποίησης με την πατρίδα, καθώς το παιδί μπορεί να συνειδητοποιήσει την έννοια της πατρίδας μέσα από ένα λογοτεχνικό έργο και να διαμορφώσει συγκεκριμένη στάση απέναντί της. Ακόμα και στα Αναλυτικά Προγράμματα υπήρχε το μάθημα της πατριδογνωσίας. Αν λοιπόν ο δάσκαλος αποφύγει τον υπερπατριωτισμό, τον εθνικισμό, τη πατριδολατρία, τότε μπορεί μέσα από τη λογοτεχνία να κάνει το παιδί να αγαπήσει το τόπο του, να τον γνωρίσει, να μάθει για τον πολιτισμό του.⁵²

Η Παιδική Ποίηση: *Αναπτύσσει τη φαντασία του παιδιού.*

«Ο Northrop Frye υποστηρίζει ότι το βασικό έργο της φαντασίας στην κανονική ζωή είναι να παράγει το άτομο μια όψη της κοινωνίας που θέλει να ζήσει, ανεξάρτητα από την κοινωνία στην οποία ζει. Σύμφωνα με την Glenna Davis Sloan μια αναπτυγμένη φαντασία είναι θεμελιακή, για να επιβιώσει κανείς σε μια υγιή κοινωνία.»⁵³ Επομένως, οι δάσκαλοι οφείλουν να κάνουν τα παιδιά να την αγαπήσουν.

Η Παιδική Ποίηση βελτιώνει τη φαντασία, γιατί:

- 1) Το παιδί έρχεται σε επαφή με κόσμους που μόνο μέσα από τα λογοτεχνικά κείμενα μπορεί να συναντήσει.
- 2) Προβάλλει στους αναγνώστες τις βασικές επιθυμίες και ανάγκες άλλων ανθρώπων, τα προβλήματα, τις αξίες και τη συμπεριφορά τους.
- 3) Η θετική συμπεριφορά βελτιώνεται α) στο προαναγνωστικό στάδιο: 1) με τη δραματοποίηση και 2) με τα οπτικοακουστικά μέσα. β) στο αναγνωστικό

⁵¹ Τσατσαρώνης, Γεώργιος. Δρ. Παιδαγωγικής, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης *Για την αξιακή και παιδαγωγική διάσταση της ποίησης* (Σημειώσεις) σ. 4

⁵² Ο.π σ. 5

⁵³ Παπαντωνάκης, Γεώργιος. *Λογοτεχνία και Παιδική Λογοτεχνία*, (Σημειώσεις) σ. 36

στάδιο: 1) με την προφορική καθημερινή αφήγηση, 2) με την κατάλληλη επιλογή βιβλίων. Γι' αυτό ο δάσκαλος πρέπει να γνωρίζει τα ενδιαφέροντα των μαθητών του. Είναι γνωστό ότι το χιούμορ προσελκύει τα παιδιά, επομένως θα πρέπει να δίνουμε στα παιδιά να διαβάζουν βιβλία που αναφέρονται α) σε καθημερινά γεγονότα β) σε ζώα και γ) σε παραμύθια, ανάλογα βέβαια με την ηλικία και με εμφανές το εύθυμο στοιχείο.⁵⁴

Η Παιδική Ποίηση *αναπτύσσει τη γλώσσα γιατί τα παιδιά:*

- 1) Έρχονται σε επαφή με την γραμματική της γλώσσας.
- 2) Η Παιδική Ποίηση εφοδιάζει με πλούσια, ποικίλη και άφθονη προφορική και γραπτή γλώσσα.
- 3) Δίνει ευκαιρίες να χρησιμοποιούν τη γλώσσα τους. Θα πρέπει μάλιστα να αναγκάσουμε ως δάσκαλοι το παιδί να χρησιμοποιήσει το λεξιλόγιο που κατέχει. Γι' αυτό τα κείμενα θα πρέπει να χρησιμοποιούν πλούσια γλώσσα και ώριμη σύνταξη και να ενθαρρύνουν το παιδί να χρησιμοποιεί αντίστοιχες εκφράσεις. Επομένως, η Παιδική Ποίηση αποτελεί πηγή ώριμης και εκφραστικής γλώσσας.⁵⁵

Η Παιδική Ποίηση *προάγει την πνευματική ανάπτυξη των παιδιών.*

Με τον όρο πνευματική ανάπτυξη αναφερόμαστε στη συμπεριφορά και στις δεξιότητες του παιδιού. Λόγου χάρη, το παιδί θα εφοδιάζεται διαρκώς νέες αντιληπτικές εικόνες.

Τα παιδιά αναπτύσσουν την αντιληπτική τους ικανότητα, ικανότητες σε ποικιλία διαδικασιών σκέψης, δυνατότητες για λογικούς συλλογισμούς, χρησιμοποιήσουν τις δυνατότητες κριτικής σκέψης και αντιμετωπίζουν με επιτυχία τα προβλήματα που τυχόν προκύψουν.

Για να βοηθήσουμε τα παιδιά να αναπτύξουν μια ποικιλία διαδικασιών σκέψης, θα πρέπει να συστήνουμε βιβλία που παρέχουν την ευκαιρία στα παιδιά να υιοθετήσουν πολλές ευκαιρίες σκέψης. Πρέπει να τα βοηθήσουμε να βελτιώσουν την ικανότητα να παρατηρούν. Αυτό θα το πετύχουμε, εκτός από τις ανάλογες ερωτήσεις, τις οποίες θα υποβάλλουμε στα παιδιά, εάν τους δώσουμε και ένα εικονογραφημένο βιβλίο και να τα αναγκάσουμε να το παρατηρήσουν. Θα πρέπει επίσης να τα

---

⁵⁴ Ο.π. σσ. 36-37

⁵⁵ Ο.π. σ.37

παροτρύνουμε να κάνουν υποθέσεις : α) κοιτάζοντας το εξώφυλλο του βιβλίου και β) ακούγοντας τον τίτλο να προσπαθούν να μαντέψουν το περιεχόμενό του. Είναι σημαντικό αυτό, γιατί εκμεταλλεύονται πληροφορίες. Σταδιακά, προχωρούν σε γενικεύσεις για τη λογοτεχνική μορφή, ώστε να υποδεικνύουν από πριν τι πρόκειται να συμβεί. Έτσι, αναπτύσσουν όχι μόνο τη φαντασία, αλλά και την κριτική σκέψη. Θα βοηθήσουμε επίσης τα παιδιά να αναπτυχθούν πνευματικά, κάνοντας συγκρίσεις πάνω σε ένα συγκεκριμένο θέμα σε πολλά διαφορετικά κείμενα.⁵⁶

Η Παιδική Ποίηση συντελεί στην *«επίλυση» προβλημάτων*.

Μπορούμε να βοηθήσουμε τα παιδιά να εντοπίσουν και να λύσουν τα προβλήματά τους. Η λογοτεχνία παρουσιάζει πάρα πολλές ευκαιρίες, ώστε τα παιδιά να επισημάνουν προβλήματα και να υποδείξουν πιθανές λύσεις στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ήρωες ενός βιβλίου. Είναι αναμενόμενο πολλές φορές οι λύσεις αυτές να είναι διαφορετικές από αυτές που προτιμούν οι ήρωες του βιβλίου. Είναι μάλιστα πολύ ενδιαφέρον να βοηθήσουμε τα παιδιά να συνειδητοποιήσουν ότι ίσως υπάρχουν πολλές λύσεις σε ένα πρόβλημα και ιδιαίτερα, όταν ορισμένα προβλήματα των ηρώων μοιάζουν με δικά τους προβλήματα.

Η Παιδική Ποίηση συμβάλλει στην *ανάπτυξη της προσωπικότητας των παιδιών*.

Κίνητρα, αξίες, τρόποι αντίληψης και συναισθήματα για τον εαυτό μας είναι στοιχεία της προσωπικότητας. Τα χαρακτηριστικά αυτά μπορούν να αναπτυχθούν κάνοντας τα παρακάτω :

1. Δίνουμε στα παιδιά το δικαίωμα επιλογής βιβλίου και δεχόμαστε την απόφασή τους.
2. Ενθαρρύνουμε τη συλλογή βιβλίων. Τα παιδιά μπορούν να επιλέξουν από τη βιβλιοθήκη του σχολείου τα βιβλία που θέλουν και να τα διαβάσουν στο σπίτι.
3. Σχεδιάζουμε δραστηριότητες μετά το διάβασμα του βιβλίου. Μια πρώτη δραστηριότητα υπακούει στην αισθητική πλευρά της ανάπτυξης της προσωπικότητας. Ζητούμε από τα παιδιά να ζωγραφίσουν ό, τι θέλουν, ό, τι τους άρεσε. Είναι όμως δυνατό να τους καθορίσουμε εμείς το θέμα,

---

⁵⁶ Ο.π. σ. 39

ώστε να αποφευχθούν τυχόν αντιγραφές από την εικονογράφηση του βιβλίου.⁵⁷

4. Προτρέπουμε τα παιδιά να αναζητήσουν απαντήσεις μέσα από τα λογοτεχνικά κείμενα.
5. Η ποίηση ενισχύει την αυτοαντίληψη. Μέσα από τα θέματα που αναπτύσσονται στα λογοτεχνικά κείμενα ο δάσκαλος, αλλά και η οικογένεια, μπορεί να αναπτύξει την αυτοαντίληψη του παιδιού. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από τα θέματα που αναπτύσσει ένα κείμενο αλλά και με τις δραστηριότητες που μπορούν να ακολουθήσουν μετά. Έτσι, το παιδί μπορεί να αναγνωρίσει τις αδυναμίες ή τις δυνατότητές του. Πολλά βιβλία δίνουν έμφαση στις ικανότητες που έχουν τα παιδιά. Τα παιδιά με τα βιβλία αυτά θα διαπιστώσουν ότι πολλά προβλήματα απαιτούν χρόνο για να επιλυθούν. Θα μάθουν όμως ότι, εφόσον επιμείνουν, θα πετύχουν τη λύση τους. Η λογοτεχνία άλλωστε βοηθάει το παιδί να δει τον εαυτό του ρεαλιστικά, επικεντρώνοντας την προσοχή του στα αδύνατα σημεία. Γιατί τα παιδιά, διαβάζοντας λογοτεχνία συγκρίνουν τον εαυτό τους με τους ήρωες ή βλέπουν τον εαυτό τους στους ήρωες ή ακόμα τον συγκρίνουν με άλλους, με αποτέλεσμα να αποκτούν αυτοαντίληψη και να προσαρμόζονται ευκολότερα στο κοινωνικό σύνολο. Βέβαια, από τη σύγκριση είναι δυνατό να βγει ζημιωμένο το παιδί, γιατί ενδεχομένως να παρεμβληθούν και άλλοι παράγοντες, όπως είναι η υπερβολική αυτοεκτίμηση του Εγώ και οι αλαζονικές τάσεις που μπορούν να αναπτυχθούν.⁵⁸
6. Η ποίηση βοηθά το παιδί να αποκτήσει αυτοπεποίθηση.
7. Η ποίηση βοηθά τα παιδιά να αναπτύξουν τις προσδοκίες του ρόλου του φύλου τους. Όπως πολλά βιβλία παρουσιάζουν μοντέλα εθνικής ταυτότητας, έτσι και άλλα βιβλία παρουσιάζουν μοντέλα για την ταυτότητα και το ρόλο του φύλου του παιδιού. Σε αρκετά βιβλία της παιδικής λογοτεχνίας είναι ευδιάκριτοι οι ρόλοι του θηλυκού και του αρσενικού. Έτσι, τα παιδιά συνειδητοποιούν ότι, όπως συμπεριφέρεται το κορίτσι, αυτή είναι η αναμενόμενη συμπεριφορά του θηλυκού, ενώ η συμπεριφορά του αγοριού είναι η συμπεριφορά του αρσενικού.

---

⁵⁷ Ο.π. σ. 42

⁵⁸ Ο.π. σσ. 45-46

8. Η ποίηση βοηθά το παιδί να «κτίσει» την αυτοεκτίμησή του. Η αυτοεκτίμηση είναι γεγονός ότι επηρεάζεται σημαντικά από την αντίδραση των άλλων απέναντι στο άτομό μας. Τα παιδιά λοιπόν διαμορφώνουν μια εντύπωση για την αξία τους από τη συμπεριφορά απέναντί τους ανθρώπων ιδιαίτερα σημαντικών στη ζωή τους, των γονιών τους, των δασκάλων, των συμμαθητών τους κ.ά.
9. Η ποίηση μπορεί να κάνει τα παιδιά να νιώσουν ασφαλή.
10. Η ποίηση βοηθά τα παιδιά να καταλάβουν και να εκφράσουν τα συναισθήματά τους. Η λογοτεχνία μπορεί να συμβάλει στη συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού: α) καθώς πολλά συναισθήματα που αισθάνονται οι ήρωες, τα αισθάνονται όλοι και είναι φυσιολογικά. β) Διερευνά τα συναισθήματα από πολλές απόψεις, δίνοντας έτσι μια ολοκληρωμένη εικόνα. γ) Η λογοτεχνία ξεκαθαρίζει ότι ένα πρόσωπο έρχεται αντιμέτωπο με πολλές συγκινήσεις που μερικές φορές συγκρούονται μεταξύ τους.⁵⁹
11. Η ποίηση νικά αβάσιμους φόβους. Ορισμένα βιβλία έχουν κοινούς φόβους της παιδικής ηλικίας. Οι ήρωες σε αρκετά βιβλία είτε φοβούνται τα ζώα, είτε το σκοτάδι, συχνό φαινόμενο στα παιδιά μικρότερης ηλικίας.. Συχνά βέβαια, οι φόβοι των παιδιών είναι αβάσιμοι στην πραγματικότητα, αλλά κάποτε αντιδρούν μπροστά σε πραγματικούς κινδύνους. Η λογοτεχνία μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά να αντιμετωπίσουν τους φόβους τους που σχετίζονται με το άγνωστο, γιατί τα εφοδιάζει με τη γνώση αντικειμένων και γεγονότων καθώς και με νέες εμπειρίες. Δίνει συχνά την ευκαιρία στα παιδιά να μιλήσουν για τους φόβους τους, εξιστορώντας μια ιστορία τρόμου και να πουν πώς αντιμετώπισαν τους φόβους τους.⁶⁰

Η Παιδική Ποίηση προωθεί την *κοινωνική και ηθική ανάπτυξη του παιδιού*.

A) Κοινωνική ανάπτυξη.

Η ικανότητα ενός ανθρώπου, και ενός παιδιού, να αναπτύσσει κοινωνικές σχέσεις και να σχετίζεται με άλλους ανθρώπους οφείλεται στο γεγονός ότι βλέπουν με την οπτική γωνία των άλλων. Αυτό σημαίνει ότι τα παιδιά χρειάζονται συχνά τη βοήθειά μας, για να γνωρίσουν ότι και οι άλλοι έχουν συναισθήματα και συνήθως

---

⁵⁹ Ο.π. σ. 48

⁶⁰ Ο.π. σ. 49

διαφορετικά από τα δικά τους. Ως δάσκαλοι μάλιστα έχουμε χρέος να τα βοηθήσουμε να ερμηνεύουν τις συγκινήσεις των άλλων, γιατί έτσι θα βοηθηθεί περισσότερο να μάθει να αντιδρά με επιτυχία στις κοινωνικές σχέσεις. Σύμφωνα με τους θεωρητικούς της κοινωνικής μάθησης, τα παιδιά παρατηρούν πώς εκδηλώνονται οι συμπεριφορές και σε ποιες θέσεις. Έτσι, αν δουν το δάσκαλό τους, παραδείγματος χάρη, να συμπεριφέρεται απότομα ή ευγενικά σε κάποιον, θα υιοθετήσουν την ίδια συμπεριφορά και αυτά. Σημαντικά επηρεάζουν και οι αμοιβές που ακολουθούν τις συμπεριφορές. Τα παιδιά γενικά παρατηρούν τα μοντέλα συμπεριφοράς και υιοθετούν αυτό που θα κάνει αποδεκτή τη συμπεριφορά τους. Το ίδιο ισχύει και σε περιπτώσεις που τα παιδιά βλέπουν τους ενήλικους να αντιδρούν με συγκεκριμένο τρόπο απέναντι σε ανθρώπους διαφορετικής εθνικότητας. Η λογοτεχνία αφενός παρέχει πρότυπα συμπεριφοράς και αφετέρου υποστηρίζει ένα πολυπολιτισμικό αναλυτικό πρόγραμμα. Ο ρόλος της φιλίας είναι ιδιαίτερα σημαντικός, γιατί α) δίνει στα παιδιά ευκαιρίες να μάθουν και να εξασκηθούν σε κοινωνικές δεξιότητες. β) δίνει στα παιδιά ένα μέτρο σύγκρισης, προς το οποίο μπορούν να συγκρίνουν τον εαυτό τους με άλλους. Αυτή η κοινωνική σύγκριση δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά να αναπτύξουν μια δυνατή αίσθηση της ταυτότητάς τους. Ευνοεί άλλωστε ένα αίσθημα, ότι ανήκει σε μια ομάδα, γεγονός που του χαρίζει ασφάλεια.⁶¹

B) Ηθική ανάπτυξη

«Σύμφωνα με το Jean Piaget η ηθική ανάπτυξη του παιδιού συμβαδίζει με τα στάδια της γνωστικής ανάπτυξης. Ο Jean Piaget μάλιστα περιγράφει δύο στάδια ηθικής ανάπτυξης. Στο πρώτο στάδιο τα παιδιά συναντούν δυσκολίες στο να δουν ένα θέμα από την οπτική γωνία κάποιου άλλου και αντιλαμβάνονται τα γεγονότα είτε εντελώς σωστά είτε εντελώς λανθασμένα. Ακολουθούν μάλιστα κανόνες που θέτουν οι ενήλικοι, όχι γιατί αισθάνονται την ανάγκη να εφαρμόσουν κάποιο ιδιαίτερο κανόνα, αλλά γιατί ο ενήλικος που τον επέβαλε χρησιμοποιεί την αυθεντία. Στο δεύτερο στάδιο τα παιδιά είναι πολύ πιο πιθανό να είναι σε θέση να δουν και την άποψη ενός άλλου. Είναι λιγότερο απόλυτα στις κρίσεις τους και ρυθμίζουν τις πράξεις τους περισσότερο από πρόθεση παρά από τις συνέπειες. Από την ηλικία

---

⁶¹ Ο.π σ. 50

μάλιστα των 8-9 ετών αρχίζουν να προτιμούν λιγότερο την τιμωρία για τα λάθη τους.»⁶²

Καταλήγουμε λοιπόν, στο συμπέρασμα ότι ο ποιητής, ο οποίος θέλει να «μιλήσει» στο παιδί, οφείλει να κινηθεί και να ισορροπήσει πάνω σε δύο βασικούς άξονες, δηλαδή να λάβει υπόψη του ότι:

1. Το παιδί έχει λίγα στοιχεία γλώσσας και ζωής. Έτσι ο απλός λόγος, η σαφήνεια, η φαντασία, η λιτότητα και η διαύγεια είναι απαραίτητα.
2. Τα παιδιά έχουν το δικό τους τρόπο να βλέπουν τα πράγματα, να σκέπτονται αισθάνονται να ενεργούν.

Είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι η Λογοτεχνία γενικότερα και η ποίηση ειδικότερα προσφέρουν τα μέγιστα στη γλωσσική κατάκτηση. Η ποίηση λειτουργεί ελκυστικά και το παιδί αφήνεται στη μαγεία της υπόθεσης και στην ομορφιά της γλώσσας. Έτσι δίνεται στο παιδί η δυνατότητα να οικειοποιηθεί το λόγο και το περιεχόμενο ενός έργου, με αποτέλεσμα αυτό να γίνεται η πηγή από την οποία τροφοδοτείται το λεξιλόγιο του παιδιού και οξύνεται η διάνοιά του. Από την άλλη μεριά η ποίηση είναι προσιτή στο παιδί και αποτελεί τόπο συνάντησης παιδιού και ποιητή, αφού για να γίνει κανείς πραγματικός ποιητής, είναι ανάγκη να αποκτήσει ψυχή παιδιού, αθώα και ενάρετη.⁶³

---

⁶² Αποστολίδου Β. – Χοντολίδου Ε.(επιμ.). *Λογοτεχνία και Εκπαίδευση*. Αθήνα: Τυπωθήτω, 1999.

⁶³ Τσατσαρώνης, Γεώργιος. Δρ. Παιδαγωγικής, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης *Για την αξιακή και παιδαγωγική διάσταση της ποίησης* (Σημειώσεις) σ. 8

Κεφάλαιο Τρίτο

Η φύση στην παιδική ποίηση της Ελλάδας

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μιλήσουμε γενικά για το θέμα «φύση» στη παιδική ποίηση, το θέμα που θα αναπτυχθεί εκτενέστερα σε επόμενο κεφάλαιο πάνω στα ποιήματα της Ελένης Χωρεάνθη. Ο λόγος είναι ότι η Ελένη Χωρεάνθη χρησιμοποιεί το φυσικό περιβάλλον όχι από την πλευρά της θεματολογίας αλλά από την πλευρά κυρίως του προβληματισμού εξαιτίας των οικολογικών αδιεξόδων που έχει επιφέρει ο άνθρωπος.

Από την αρχή της νεοελληνικής λογοτεχνίας ως τη λογοτεχνία του 21ου αιώνα η πορεία της ελληνικής παιδικής ποίησης είναι μεγάλη. «Οι τάσεις, τα λογοτεχνικά ρεύματα και οι αναζητήσεις των Ελλήνων λογοτεχνών παρακολουθούνε την πολυκύμαντη ιστορία της Νεότερης Ελλάδας αλλά και τους προβληματισμούς, τις ευαισθησίες και τα αδιέξοδα του μοντέρνου ανθρώπου».⁶⁴

Η φύση, η ζωή της υπαίθρου και το ελληνικό τοπίο κατέχουν εξέχουσα θέση στη λογοτεχνία. Άλλοτε ως σύμβολο κι άλλοτε ως σκηνικό δράσης, άλλοτε μεταφέροντας συναισθηματικό φορτίο κι άλλοτε ως φορέας υπέρτατων αξιών, η φύση έχει άπειρες αντανakλάσεις στην νεοελληνική λογοτεχνία. Παρουσιάζεται σε όλο το μεγαλείο της, με πρωτεύοντα ρόλο τη χλωρίδα και σε δευτερεύοντα ρόλο το υδάτινο στοιχείο και τη πανίδα, με όλες τις μεταμορφώσεις της, που αναδεικνύουν το φυσικό χώρο που μας περιβάλλει : τα βουνά, τη θάλασσα, τα ποτάμια, τις λίμνες. Ειδικότερα τα παιδικά ποιήματα εστιάζουν σε άξονες που αφορούν:

- η φύση ως τοπίο θαυμασμού και απόλαυσης
- η φύση ως κίνητρο για να γνωρίσουμε νέους τόπους
- η φύση ως σημαντικό κομμάτι για τη συνέχισης της ζωής
- η φύση ως καταφύγιο
- η φύση ως τον μικρόκοσμο στον οποίο ζούμε
- η φύση ως μητέρα – γη, πηγή ζωής για την επιβίωση του ανθρώπου.⁶⁵

Η παιδική λογοτεχνία βοηθάει το παιδί να κατανοήσει τον κόσμο γύρω του και να βιώσει ξεχωριστές εμπειρίες καθώς έρχεται σε επαφή με λογοτεχνικά κείμενα. Η

⁶⁴ http://6gym-petroup.att.sch.gr/autosch/joomla15/images/docs/WWF_fysi-logotehnia.pdf

⁶⁵ http://keimena.ece.uth.gr/main/index.php?option=com_content&view=article&id=120:p3t8&catid=52:tefxos8&Itemid=60

φύση, ο άνθρωπος και το περιβάλλον γενικότερα αποτελούν κλασικά και ιδιαίτερα αγαπητά θέματα. Ιδιαίτερα μετά την δεκαετία 70-80 αναπτύχθηκε στη Λογοτεχνία για παιδιά η τάση για συνειδητοποίηση της φύσης κάτω από μία νέα ρεαλιστική ματιά.

Τα σύγχρονα ποιήματα με οικολογικό ενδιαφέρον που απευθύνονται κυρίως σε παιδιά νηπιακής και πρώτης σχολικής ηλικίας εκφράζουν τον σύγχρονο προβληματισμό και δίνουν την ευκαιρία στο παιδί να αναπτύξει μια ιδιαίτερη σχέση με τη φύση και τον κόσμο που το περιβάλλει. Τα παιδιά προσεγγίζουν τις πρώτες γνώσεις για το περιβάλλον και τον κόσμο γύρω τους, διαμορφώνουν απόψεις και συμπεριφορές και είναι ικανά να αναλάβουν δράσεις για την προστασία του περιβάλλοντος ανάλογα με την ηλικία τους. Πλέον, στη σύγχρονη ποίηση για παιδιά έχει ξεπεραστεί η τάση που ίσχυε στα παλιότερα χρόνια, περί εξύμνησης της ομορφιάς της φύσης. Σήμερα γράφονται ποιήματα για να καταγγείλουν και να παρουσιάσουν τα δεινά που πλήττουν το φυσικό περιβάλλον.⁶⁶ Τα ποιήματα προσφέρουν με τρόπο λιτό και απéριττο σημαντικά μηνύματα.

Για παράδειγμα, άλλες φορές μέσα από τα κείμενα θαυμάζουμε τη φύση, άλλες φορές νοσταλγούμε το ειδυλλιακό τοπίο που παρουσιάζεται. Άλλες φορές μας προκαλεί ανησυχία για ένα φυσικό τοπίο που αλλάζει συνεχώς, καθώς ο άνθρωπος αδιαφορεί και επιλέγει την κατάχρηση του φυσικού τοπίου. Επίσης, σε αυτό έχει βοηθήσει και η εισαγωγή της τεχνολογίας και της μηχανοποίησης στο κόσμο μας. Στη συνέχεια, η ανησυχία αυτή για το φυσικό περιβάλλον μετατρέπεται σε προβληματισμό για την ευαισθητοποίηση του παιδιού στις οικολογικές αξίες.⁶⁷

Απαραίτητη αποδεικνύεται ολοένα και περισσότερο η ανάγκη για μύηση και ουσιαστική ευαισθητοποίηση του παιδιού όσον αφορά στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και τη διαμόρφωση οικολογικής συνείδησης. Τα πρόσφατα τραγικά γεγονότα δεν αφήνουν περιθώριο για εφησυχασμό ή επιφανειακή αντιμετώπιση των προβλημάτων που παρουσιάζονται από την συνεχόμενη κατάχρηση του φυσικού περιβάλλοντος. Αποτελέσματα για το αυτό το ζητούμενο θα υπάρξουν αν το παιδί, πέραν της έμφυτης αγάπης που τρέφει για τη Φύση (φυσιολατρία) και τον κόσμο των ζώων από την προσχολική κίχλας ηλικία, ευαισθητοποιηθεί, αλλά και να εφοδιαστεί

---

⁶⁶ Αναγνωστόπουλος Β.Δ. *Τάσεις και Εξελίξεις της Παιδικής Λογοτεχνίας στη δεκαετία 1970-1980*. Αθήνα, 1982

⁶⁷ Καρακίτσιος, Ανδρέας. *Ποίηση για παιδιά και νέους, όψεις, αναθεωρήσεις και προοπτικές*, Θεσσαλονίκη: Ζυγός, 2008. σ. 283

με τις απαραίτητες γνώσεις από την οικογένεια του και το σχολείο.⁶⁸ Ως εκ τούτου, το οικολογικό περιεχόμενο και η οικολογική προοπτική που παρουσιάζουν τα ποιήματα είναι διακριτά και όχι κραυγαλέα και δε βομβαρδίζουν το παιδί με παραινέσεις του τύπου : «σώστε το περιβάλλον» και προπάντων δεν κινδυνολογούν. Είναι κείμενα που απεικονίζουν την πραγματικότητα χωρίς να τρομάζουν. Τα παιδιά δεν θέλουν κραυγές, θέλουν «παραμύθια και παραβολές γιατί τ' ακούν γλυκότερα» γι' αυτό και η λογοτεχνία προτείνει έναν αποτελεσματικό τρόπο προσέγγισης τέτοιων θεμάτων, μεταφέροντας αισιόδοξα μηνύματα. «Η γοητεία που αποπνέει ένα ποίημα μπορεί να οδηγήσει σε ασφαλέστερα μονοπάτια για την εξοικείωση του παιδιού με περιβαλλοντικά θέματα απ' ό, τι τα σχολικά βιβλία ή τα βιβλία γνώσεων». Επί πλέον, η λογοτεχνία για παιδιά έρχεται να παρουσιάσει με ρεαλιστικό τρόπο τη σύγχρονη πραγματικότητα και να προσφέρει στους μικρούς μαθητές γνώσεις, εμπειρίες, βιώματα και μηνύματα, που το σχολείο δεν μπορεί ακόμα να τους προσφέρει.⁶⁹

Η ανάδειξη των φυσικών φαινομένων, ευεργετικών ή όχι, αλλά και η εστίαση στις αιτίες που προκαλούν καταστροφές στο περιβάλλον, αποτέλεσμα της κακής και λάθος διαχείρισης του ανθρώπου, θα οδηγήσει το παιδί στην κατανόηση των περιβαλλοντικών προβλημάτων. Θα πρέπει να ξέρει ότι σε περίπτωση που η κύρια αιτία διατάραξης της ισορροπίας στη φύση οφείλεται στην ίδια τη φύση, συχνά αποκαθίσταται, έστω και σταδιακά. Αν όμως η αιτία προέρχεται από παρέμβαση του ανθρώπου τότε τα πράγματα γίνονται πιο περίπλοκα και είναι σχεδόν ανεπανόρθωτη η αποκατάστασή της. Θα πρέπει να αντιληφθεί ότι το μέλλον της γης μακροπρόθεσμα, εξαρτάται και από τη δική του θετική ή αρνητική στάση απέναντι σ' αυτήν και κυρίως να ενστερνιστεί το μήνυμα ότι θα πάρει ό, τι δώσει: το φυσικό περιβάλλον το αφορά άμεσα και έχει κι αυτό ευθύνη και μερίδιο στα όποια προβλήματα, μικρά ή μεγάλα. Εξάλλου, αυτό προσπαθεί να περάσει και η ποίηση μέσω της φύσης, «στοιχεία της άμεσα συνδεδεμένα με τη ζωή του μικρού παιδιού γίνονται το ρεαλιστικό ή φανταστικά ανθρωπομορφικό πλαίσιο προκειμένου οι ποιητές/ποιήτριες να μιλήσουν στο παιδί, να του εμφυσήσουν έμμεσα μηνύματα για τη ζωή και γενικά για τον κόσμο που πρόκειται να το δεχτεί, να του δημιουργήσουν

---

⁶⁸ Αναγνωστόπουλος, Β. Δ. « Το φυσικό περιβάλλον» στο *Τάσεις και εξελίξεις της παιδικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: 1999. σσ. 82-84.

⁶⁹http://keimena.ece.uth.gr/main/index.php?option=com_content&view=article&id=120:p3t8&catid=52:tefxos8&Itemid=60

αισθήματα χαράς, ψυχαγωγίας, ευτυχίας, αλλά και προβληματισμού»⁷⁰ Επιπλέον, η αγάπη προς τη φύση δεν αποτελεί ένα κούφιο συναίσθημα, ούτε είναι μονόδρομος αλλά είναι σχέση που οικοδομείται και επιβάλλεται να είναι αμφίδρομη.⁷¹

Η επίδραση των εικόνων της φύσης στην ψυχή του παιδιού, ειδικότερα στα λογοτεχνικά βιβλία που απευθύνονται σε μικρές ηλικίες, δημιουργεί μια αισθητική συγκίνηση που οδηγεί σε αξιοθαύμαστα αποτελέσματα. Η οικολογική ευαισθητοποίηση και γενικότερα η αγάπη για τη φύση είναι στοιχεία ιδιαίτερα αγαπητά στα λογοτεχνικά κείμενα. Η ενίσχυση της αναγνωστικής περιπέτειας με ένα θέμα πάντα επίκαιρο αλλά και διαχρονικό ταυτόχρονα, προτρέπει τα παιδιά να ανοίξουν τους ορίζοντες της φαντασίας τους, να αυτενεργήσουν ώστε να δημιουργήσουν, να γίνουν φορείς οικολογικού πολιτισμού και να συμβάλουν στο καλό και αγαθό.

Μέσα από τα παιδικά ποιήματα επιχειρείται η μύηση του παιδιού στο χώρο που το περιβάλλει με απώτερο σκοπό να συνειδητοποιήσει την σύνδεση φύσης και ανθρώπου αφού το φυσικό περιβάλλον επιδρά στην ψυχή του, αφενός, και αφετέρου, να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η μη προστασία της φύσης συνεπάγεται και την εξόντωση του ανθρώπου. Είναι σημαντικό να κατανοήσει το παιδί ότι τόσο η διαίωσιση όσο και η βελτίωση της ζωής του διασφαλίζεται μέσα από τη συμφιλίωσή του με το φυσικό περιβάλλον: το φυτικό, το ζωικό και το υδάτινο. Η σωστή λειτουργία του κύκλου της ζωής είναι συνέπεια της αφομοίωσης της πρωταρχικής ανάγκης για προστασία του οικοσυστήματος, άρα της περιβαλλοντικής του στάσης. Το παιδί πρέπει να αντιληφθεί ότι η φύση είναι φίλος και όχι εχθρός, να σέβεται τους νόμους που τη διέπουν και να έχει απέναντι σε αυτή μια θετική στάση ζωής. Επίσης, να συνειδητοποιήσει ότι μπορεί κι αυτό να συμβάλει στη συντήρηση/διατήρηση και, κατ' επέκταση, στη διαίωσιση της χλωρίδας και της και να διαμορφώσει οικολογική συνείδηση: ό, τι υπάρχει στη γη είναι χρήσιμο και ωφέλιμο και το προστατεύουμε.⁷²

«Γνωρίζουμε ότι στο φυσικό οικοσύστημα που είναι μια ζωντανή μηχανή, ασκούνται αλληλεπιδράσεις οι οποίες όσον αφορά τη βιολογική του ζωή αναφέρονται σε αδιάκοπες μεταφορές ενέργειας, όσον αφορά δε την «κοινωνική» του ζωή αυτές οι

---

⁷⁰ Παπαδάτος, Γιάννης Σ. *Η λειτουργία της φύσης στην ποιητική συλλογή στα μονοπάτια του ήλιου της Ρένας Καρθαίου*. Ηλεκτρονικό περιοδικό Διαδρομές Στο χώρο της λογοτεχνίας για παιδιά και νέους Διδακτική λογοτεχνίας και εφαρμογές στο σχολείο. (Φθινόπωρο 2013): 18

⁷¹http://keimena.ece.uth.gr/main/index.php?option=com_content&view=article&id=120:p3t8&catid=52:tefxos8&Itemid=60

⁷²http://keimena.ece.uth.gr/main/index.php?option=com_content&view=article&id=120:p3t8&catid=52:tefxos8&Itemid=60

αλληλεπιδράσεις αναφέρονται σε σχέσεις αλληλεξάρτησης, συνεργασίας και μια ιδιότυπης συνύπαρξης. Αυτές οι σχέσεις, αν προβληθούν στο ανθρωπογενές περιβάλλον, τηρουμένων βέβαια των αναλογιών και με την προϋπόθεση ότι είναι κατάλληλα «επεξεργασμένες», είναι δυνατόν να μεταφραστούν σε αξίες και έννοιες όπως η συνεργασία, η δημιουργικότητα, η αλληλοβοήθεια, η ειρηνική συνύπαρξη, η αλληλεξάρτηση, η αυτονομία». ⁷³ Έννοιες που αναφέρονται στους σύγχρονους παράγοντες σχετικά με τη ζωή και γενικά τον οικολογικό τρόπο σκέψης για τη προστασία του περιβάλλοντος. Αυτός ο οικολογικός τρόπος «επιζητεί» έναν άνθρωπο συνεργάτη της φύσης και όχι κάποιον που θα την κυριαρχεί και θα την κακομεταχειρίζεται. ⁷⁴

---

⁷³ Παπαδάτος, Γιάννης Σ. *Παιδικό βιβλίο και φιλαγνοσία, Θεωρητικές αναφορές και προσεγγίσεις-Δραστηριότητες*. Αθήνα: Πατάκης (3), 2013. σ. 86

⁷⁴ Ο.π. σ. 87

Κεφάλαιο Τέταρτο

Το υλικό, οι στόχοι και η μεθοδολογία της έρευνας

Το υλικό που χρησιμοποιήθηκε για την διεξαγωγή της παρούσας έρευνας είναι ένα βιβλίο της Ελένης Χωρεάνθη *Τραγούδια της γης και του ουρανού* από τις εκδόσεις Πατάκη. Τα *Τραγούδια της γης και του ουρανού* μιλούν απλά στο παιδί για τις σχέσεις του με το φυσικό και το ανθρώπινο περιβάλλον μέσα από στίχους παραδοσιακούς, ανάλαφρους και τρυφερούς, όπου οι μουσικοί τόνοι εναρμονίζονται με το νόημα που εκφράζουν. Απλά φυσικά και αβίαστα περνούν μηνύματα που αφορούν τα προβλήματα τους σύγχρονου κόσμου, όπως η ρύπανση, η ειρήνη, η αγάπη. Με αφορμή τη συμπεριφορά κάποιων ζώων, σατιρίζονται με λεπτό χιούμορ καταστάσεις και συμπεριφορές καθημερινών ανθρώπινων τύπων, που δίνουν την ευκαιρία να διαμορφωθεί ένα ποιητικό γεγονός. Πρόκειται για ένα «μαγικό ταξίδι» στον κόσμο τους Χτες και στο κόσμο τους Σήμερα, για μια συνάντηση με το Μέλλον.

Ως στόχοι της έρευνας έχουν τεθεί οι εξής :

Να εξετάσουμε σημαίνοντα στοιχεία όπως τον κόσμο των ζώων, των ανθρώπων, τις καιρικές συνθήκες στη θεματολογία και το φυσικό περιβάλλον του συγκεκριμένου έργου της Ελένης Χωρεάνθη και να δούμε πώς αυτά τα στοιχεία παρουσιάζονται και ποια μηνύματα εξάγονται.

Η μεθοδολογία της έρευνας που ακολουθήσαμε έχει την εξής δομή: εφόσον έχουμε μελετήσει όλα τα ποιήματα από το βιβλίο της Ελένης Χωρεάνθη *Τραγούδια της γης και του ουρανού*, δημιουργήσαμε ένα διάγραμμα με το τίτλο κάθε φορά του ποιήματος και δύο κάθετες στήλες τα στοιχεία-σύμβολα και τα μηνύματα που αυτά αναδίδουν. Στη συνέχεια κατηγοριοποιήσαμε τα σύμβολα σε ομάδες όπως ζώα (ζώα της ελληνικής κυρίως πανίδας), καιρικές συνθήκες (βροχή, χιόνι κλπ.), άνθρωποι, φυσικό περιβάλλον και τα σχολιάζουμε ανά ενότητα με αναφορές στα ποιήματα. Στην έννοια δε «φυσικό περιβάλλον» εντάξαμε τον ήλιο, το φεγγάρι, τα τοπία και γενικότερα τη χλωρίδα. Η μέθοδος που επιλέξαμε για τα παραπάνω στοιχεία ήταν η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου με κατηγορίες ανεξάρτητες, αλληλοαποκλειόμενες.

(Berelson, 1971)⁷⁵. Οι κατηγορίες αναφέρονται σε έννοιες, όπως: διαπολιτισμικότητα, ειρήνη, αγάπη, φιλία, νοσταλγία κλπ.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Παρουσίαση των ευρημάτων

Κεφάλαιο Πέμπτο

Τα ζώα στο βιβλίο *Τραγούδια της γης και του ουρανού* της Ελένης Χωρεάνθη

Μια ενότητα στοιχείων-συμβόλων που χρησιμοποιεί η συγγραφέας στη θεματολογία της είναι τα ζώα. Δίνει στα ζώα φωνή και βούληση, συνομιλούν μεταξύ τους αλλά και με τον άνθρωπο και μέσω αυτών μεταδίδει το μήνυμα που «επιδιώκει» να περάσει στα παιδιά. Τα ποιήματα που συναντάμε με κυρίαρχο σύμβολο τα ζώα είναι «Θαλασσινό», «Η μελισσούλα», «Κοκορομαχίες», «Μεταμέλεια», «Επανάσταση!», «Τα γιατί», «Ιστορία μικρού ποντικού», «Μια φορά κι έναν καιρό» και «Το μαγικό ταξίδι».

Στο ποίημα «Θαλασσινό» σύμβολο είναι το πουλί και το μήνυμα που «επιδιώκει» να περάσει η συγγραφέας είναι η διαπολιτισμικότητα. Το πουλί προσωποποιείται, αποκτά επομένως ανθρώπινη υπόσταση, σκέφτεται, αισθάνεται και ενεργεί όπως ο άνθρωπος

*‘Το θαλασσινό πουλί
πόσες γλώσσες δε λαλεί’⁷⁶*

Η ποιήτρια δίνει στο ζωντανό πλάσμα κάποιο βαθμό επίγνωσης, βούλησης ή σκοπιμότητας:

---

⁷⁵ Berelson, B. *Content Analysis in Communication Research*. New York, Hather Publishing Company, 1971

⁷⁶ Χωρεάνθη, Ελένη. *Τραγούδια της γης και του ουρανού*. Αθήνα: Πατάκης, 1999. σ. 13

*‘Το θαλασσινό πουλί
πόσα ζάρτια δε φιλεί,
πόσα χρόνια δεν αντέχει
την αγάπη να παντέχει...’⁷⁷*

Το μήνυμα που αναδύεται έμμεσα από το ποίημα είναι η διαπολιτισμικότητα. Το πουλί ταξιδεύει σε νέα μέρη και γνωρίζει νέους ανθρώπους. Δεν γνωρίζει πού θα το βγάλει ο αέρας αλλά δεν το ενδιαφέρει, δε φοβάται το ξένο, αντιθέτως ανυπομονεί ενθουσιασμένο.

*‘Το θαλασσινό τ’ αέρι
θα με πάει σε ξένα μέρη,
θα με πάει και θα με φέρει.
Πού; Κανείς δε θα το ξέρει!’⁷⁸*

Στο ποίημα «Η μελισσόυλα» σύμβολο είναι η μέλισσα και το μήνυμα που εξάγεται από το ποίημα είναι η συλλογή τροφής. Η μέλισσα παρουσιάζεται με ανθρώπινη φωνή, μέσω της προσωποποίησης και της εμπύχωσης, συνομιλεί με τον άνθρωπο, ενεργεί όπως αυτός και έχει δικιά της βούληση και κάποια σκοπιμότητα.

*‘Μέλισσα, μελισσόυλα,
για πού τόσο νωρίς;
Έχω δουλειά, χρυσό μου,
μη με καθυστερείς!’⁷⁹*

Το μήνυμα που εισπράττει όποιος διαβάσει το ποίημα είναι η συλλογή τροφής της μέλισσας, μια διαδικασία που οι μέλισσες την κάνουν με μεγάλη ευλάβεια και προσοχή. Οι εργάτριες μαζεύουν το μέλι από τα κελία των κυψελών και το κερύ.

‘Ο τόπος ευωδιάζει

---

⁷⁷ Ο.π. σ. 13

⁷⁸ Ο.π. σ. 13

⁷⁹ Ο.π. σ. 15

με βιάζουν οι καιροί!

Το μέλι να μαζέψω

κι ευωδιαστό κερί! ⁸⁰

Το επόμενο ποίημα που χρησιμοποιεί ως κυρίαρχο σύμβολο τα ζώα είναι οι «Κοκορομαχίες». Το μήνυμα είναι η οξύθυμη συμπεριφορά που ορισμένες φορές μπορεί να οδηγήσει σε βία και άσχημες καταστάσεις. Καθώς είναι σατυρικό το ποίημα παρουσιάζει τους κόκορες με τους ανθρώπους που πιάνονται στα χέρια για έναν ανούσιο λόγο και η κατάληξη αυτής της παρορμητικής και αφελής συμπεριφοράς οδηγεί σε απρόσμενα και ανεπιθύμητα αποτελέσματα. Οι κόκορες προσωποποιούνται και μαλώνουν

‘Τρεις κοκόροι μες στο φράχτη

φαγωθήκαν την αυγή.

Κι ένας τέταρτος αδράχτει

αλλουνού την κεφαλή. ⁸¹

αλλά και οι κότες κλαίει και θρηνούν τους πεσόντες.

‘Και συνάχτηκαν οι κότες,

μικρονάνες και κυρές,

να θρηνήσουν τους ιππότες!

Τρέξανε και οι πεθερές! ⁸²

Το μήνυμα του ποιήματος είναι η ευέξαπτη και αφελής συμπεριφορά για κάποιον ανούσιο λόγο που οδηγεί στο τέλος σε άσχημα και ανεπιθύμητα αποτελέσματα.

‘... πέσαν στην αυλή κουφάρια

του χωριού οι πετεινοί...’

---

⁸⁰ Ο.π. σ. 15

⁸¹ Ο.π. σ. 37

⁸² Ο.π. σ. 37

‘Και σήκωσαν μοιρολόι.

Κι ένας ξένος πετεινός:

«Μας ξευτέλισαν το σόι!»

είπε. Κι έγινε καπνός!»⁸³

Προτρέπει έμμεσα η ποιήτρια μέσω του ποιήματος αυτού να μην χρησιμοποιούμε τη βία για να λύσουμε τις διαφορές μας, αλλά τον διάλογο. Να ακούμε τους άλλους και να προσπαθούμε να καταλάβουμε τις σκέψεις τους και τις προθέσεις τους και να μην παρασυρόμαστε από κάποια εσωτερική παρόρμηση και να ασκούμε βία, αλλά να συζητάμε και να σκεφτόμαστε, να ασκούμε κριτική πριν την κάθε μας κίνηση.

Στο ποίημα «Μεταμέλεια» σύμβολο είναι ο λύκος ο οποίος προσωποποιείται και μέσω της εμπύχωσης αποκτά φωνή, σκέφτεται και δρα σαν ένας άνθρωπος και διαθέτει ως ένα βαθμό επίγνωση και βούληση.

‘«Τι να κάμω;» λέει

«είναι τρυφερά!»

Τα ’πνιζε και κλαίει!

Κλαίει γοερά!»⁸⁴

Το μήνυμα που περνάει μέσω του ποιήματος είναι η μεταμέλεια για μια πράξη που κάναμε και το μετανιώσαμε. Επειδή το ποίημα είναι σατυρικό, παρομοιάζει τον λύκο με τον άνθρωπο που σε μια στιγμή αδυναμίας, δεν μπορέσαμε να αντισταθούμε σε έναν πειρασμό και ενδώσαμε σε μια πράξη, γνωρίζοντας από την αρχή ότι θα το μετανιώναμε και παρόλο που είχαμε υποσχεθεί στον εαυτό μας ότι δεν θα ξανά κάναμε αυτή την συγκεκριμένη κίνηση. Έτσι και ο λύκος ενώ είχε αλλάξει συνήθειες και δε θα σκότωνε αρνιά

‘Κάποτε ο λύκος

-τον παλιό καιρό-

άλλαξε την τρίχα

κι έφυγε! Θαρρώ

---

⁸³ Ο.π. σ. 37

⁸⁴ Ο.π. σ. 38

*πήγε σ' άλλη χώρα
με σκοπό καλό...⁸⁵*

εν τούτοις δεν μπόρεσε να αντισταθεί στον πειρασμό των άσπρων αρνιών και ξανά ξύπνησε ο παλιός λύκος.

*‘Μα στο νου του ώρα
Κάτι παρδαλό*

*παίζει... Και δεν φτάνει,
βλέπει κι άσπρα αρνιά!
Το μυαλό του χάνει,
του ‘ρχεται ασπλαχνιά..’*

*‘Ξύπνησεν ο λύκος
γι’ άλλη μια φορά...
Τη καρδιά του ο χτύπος
σάμπως τον σχωρνά...⁸⁶*

Ενέδωσε στον πειρασμό και έπνιξε τα αρνάκια και μετά το μετάνιωσε και ξέσπασε σε κλάματα.

*‘«Τι να κάμω;» λέει
«είναι τρυφερά!»
Τα ‘πνιξε και κλαίει!
Κλαίει γοερά!⁸⁷*

Στο ποίημα «Επανάσταση!» σύμβολο είναι τα σκυλιά και το μήνυμα είναι η επανάσταση, σε μια πολιτική κατάσταση που επικρατεί και δεν είναι αρεστή. Τα σκυλιά μέσω της προσωποποίησης και της εμπύχωσης έχουν φωνή, σκέφτονται και

---

⁸⁵ Ο.π. σ. 38

⁸⁶ Ο.π. σ. 38

⁸⁷ Ο.π. σ. 39

ενεργούν όπως οι άνθρωποι. Διαθέτουν δική τους βούληση και ενεργούν έχοντας κάποιο σκοπό.

*‘Μ’ όνειρα κινήσανε
για την πόλη οι σκύλοι.
Πόθησαν να ζήσουνε
σαν αρχόντοι οι φίλοι!’*

*‘...γράψανε στους τοίχους.
Τριγυρνούσαν με κραυγές
και σαλπύγγων ήχους...’⁸⁸*

Το μήνυμα είναι το ξεσκήκωμα του λαού σε μια πολιτική κατάσταση που επικρατεί σε μια πόλη που πήγαμε για να ζήσουμε καλύτερα, αλλά συμβαίνει το ακριβώς αντίθετο. Δεν μας ικανοποιεί και προσπαθούμε να ακουστόμε και να την αλλάξουμε. Το ποίημα καθώς είναι σατυρικό παρομοιάζει τους σκύλους με τους ανθρώπους, όπου η κατάσταση αυτή εξαγριώνει μια ομάδα ατόμων, στη περίπτωση αυτή, την παρέα των σκύλων, και θέλουν να επαναστατήσουν. Για το λόγο αυτό κάνουν πορείες, γράφουν συνθήματα στους τοίχους αλλά χωρίς καμία ανταπόκριση για μια καλύτερη ζωή.

*‘Μη και μέσα στη Βουλή
των Ελλήνων φτάσει
η φωνή τους κι οι Ρωμοί
μη κι αλλάζουν στάση!’*

*‘Βγήκαν. Και συνθήματα
γράψανε στους τοίχους.
Τριγυρνούσαν με κραυγές
και σαλπύγγων ήχους...’*

---

⁸⁸ Ο.π. σσ. 40-41

*‘Ξεκούφανα τον ντουνιά,
«σήκωσαν» την πόλη!
Πού ν’ ακούσουν οι σοφοί!
Έχουν πάντα σκόλη...⁸⁹*

Στο ποίημα «Γα γατιά» κυρίαρχο σύμβολο είναι οι γάτες και το μήνυμα που περνάει από το ποίημα είναι το θράσος και ο ελλιπής δισταγμός. Οι γάτες είναι μια συμμορία, οι οποίες παίζουν τους νταήδες της γειτονιάς και φοβίζουν τα μικρότερα ζώα όπως τα ποντίκια. Δεν διστάζουν να σκοτώσουν οποιοδήποτε ζώο για να ικανοποιήσουν το αίσθημα της πείνας και περηφανεύονται για κάτι που κατάφεραν, όπως το να σκοτώσουν ένα μεγάλο φίδι και να το σέρνουν σε όλη τη γειτονιά.

*‘Τα ’πνιζαν. Κι απ’ τις ουρές
τα γυρνούν στις γειτονιές
Κι ένας γάτος με τα νύχια
σέρνει ένα ως τρία πήχια!’*

‘Τρόμαξα οι ποντικοί...’

*‘...κι η καρδούλα τους ρολόι,
μόλις βγει το γατολόι⁹⁰*

Το ποίημα είναι σατυρικό και παρομοιάζει τις γάτες με τους ανθρώπους. Με μια ομάδα ανθρώπων οι οποίοι θεωρούν πως είναι οι «κυρίαρχοι» μιας περιοχής και μπορούν να εξουσιάζουν και να κάνουν ό,τι θέλουν. Για να αποκτήσουν αυτό που ποθούν δεν διστάζουν να χρησιμοποιήσουν κάθε μέσο, όπως στη προκειμένη περίπτωση με τις γάτες που δεν διστάζουν να σκοτώσουν όποιο ζωντανό βρουν για να ικανοποιήσουν το αίσθημα της πείνας.

*‘Και στην πείνα τους χατίρια
σε κανένα δεν χαλούν.*

---

⁸⁹ Ο.π. σσ. 40-41

⁹⁰ Ο.π. σ. 42

*Πνίγουν, φίλοι μου, ό, τι βρουν:
σαύρες, ποντικούς και φίδια
και παστρεύουν τα σκουπίδια!*⁹¹

Το σύμβολο στο ποίημα «Ιστορία μικρού ποντικού» είναι ο ποντικός και το μήνυμα είναι η τύχη του καλού. Το ποίημα περιγράφει ένα περιστατικό που συνέβηκε σε ένα ποντικό, ο οποίος ήθελα να φάει και μπήκε σε ένα κελάρι.

*‘Μια φορά κι έναν καιρό
σε κελάρι σκοτεινό
σώθηκε ένας ποντικός
έξυπνος μα νηστικός.’*⁹²

Εκεί παραμόνευε μια γάτα και άρχισε να τον κυνηγά.

*‘Ξάφνου –τύχη του κακή-
μαύρος γάτος φτάνει εκεί.’*

*‘Πριν προβάλει η αυγή,
κάνει ο ποντικός να βγει,
μαύρος θάνατος πηδά,
τον γραπώνει εκείδά!’*⁹³

Όμως ο μικρός ποντικός κατάφερε να ξεφύγει από τα νύχια της γάτας,

*‘Όμως μ’ ένα δυνατό
τίναγμα κι αλάθητο,
απ’ το νύχι του θανάτου
ξέφυγε και να του κάτω!’*⁹⁴

---

⁹¹ Ο.π. σ. 43

⁹² Ο.π. σ. 47

⁹³ Ο.π. σ. 47

⁹⁴ Ο.π. σ.47

και τώρα απολαμβάνει την ελευθερία του και τη φύση, αποβάλλοντας από το μυαλό του τη γάτα.

*‘πάει στη λίμνη στο νερό
να ρουφήξει δροσερό.
Ήπιε! Τι γλυκό, σα μέλι
Τίποτ’ άλλο δεν τον μέλει.’*

*‘...Και τεντώθηκε κει χάμω
Πάνω στην καντή την άμμο.’*

*‘Ξέχασε και τον εχθρό,
Σ’ ύπνο πέφτει τρυφερό, ...’⁹⁵*

Το μήνυμα είναι η τύχη που έχουν ορισμένες φορές οι καλοί και συνήθως μικρόσωμοι και ανήμποροι. Το μικρό ποντίκι δεν παραδόθηκε στο έλεος της γάτας αλλά χάρη στο μικρό του σώμα και στην ευκινησία του κατάφερε να ξεφύγει από τη γάτα και να σωθεί. Είναι η τύχη του καλού ενάντια στου κακού.

*‘Όμως μ’ ένα δυνατό
τίναγμα κι αλάθητο,
απ’ το νύχι του θανάτου
ξέφυγε και να του κάτω’*

Στο ποίημα «Μια φορά κι έναν καιρό» κυρίαρχο σύμβολο είναι τα καβούρια και το μήνυμα που βγαίνει μέσα από την ανάγνωση του ποιήματος είναι η ρύπανση της θάλασσας και της άμμου. Τα καβούρια προσωποποιούνται και παρουσιάζονται να ενεργούν σαν τους ανθρώπους, καθώς έκαναν ένα γάμο, χορεύουν μαζί με τους φίλους τους και γελάνε. Περιγράφεται ένα ευχάριστο σκηνικό με μια ωραία, φιλική ατμόσφαιρα.

‘«Κάτω στο γιαλό, στην άμμο

---

⁹⁵ Ο.π. σσ. 47-48

*κάναν τα καβούρια γάμο»
μια φορά κι έναν καιρό...
κι έστηναν τρελό χορό
καλαμάρια, βαθρακοί
και σουπιές και αστακοί
και χορεύανε τα μύδια
μες στα όστρακα τα ίδια!»⁹⁶*

Το μήνυμα που εξάγεται έμμεσα και διακειμενικά από το ποίημα είναι η ρύπανση της θάλασσας και κατ' επέκταση της άμμου. Η αδιαφορία και η αναισθησία των ανθρώπων οδήγησαν σε αυτή την εικόνα. Να «στολίζουν» πλέον τα σκουπίδια την άμμο και την θάλασσα. Από τον τίτλο 'Μια φορά κι έναν καιρό' καταλαβαίνουμε ότι μιλάει για ένα περιστατικό που συνέβηκε παλιά. Δεν κάνουν τα καβούρια πλέον γάμο, αλλά 'τόρα στο γιαλό στην άμμο τα σκουπίδια κάνουν γάμο'. Όλοι είναι στενοχωρημένοι και με κατεβασμένο το κεφάλι φεύγουν και νοσταλγούν τις ωραίες μέρες που περνούσαν κάποτε εκεί.

*'...και το κάτασπρο γλαρόνι
Δρόμο παίρνει και δε σώνει...'*

*'Κι οι θαλασσινοί τους φίλοι
τρέμουνε σαν το τριφύλλι
και του ήλιου το στρατί
όλοι παίρνουνε σκυφοί'⁹⁷*

Το τελευταίο ποίημα σε αυτή την κατηγορία, με κυρίαρχο σύμβολο το ζώο και ειδικότερα μια χελώνα είναι «Το μαγικό ταξίδι» και το μήνυμα είναι το κάθε ταξίδι. Η χελώνα μέσω της προσωποποίησης και της εμπύχωσης αποκτά φωνή, σκέψεις, ιδέες και ενεργεί όπως ο άνθρωπος. Ζήληψε τα πουλιά που πέταξαν μακριά και έμεινε μόνη της και θέλησε και αυτή να κάνει ένα ταξίδι.

'Μια φορά, να σας χαρώ,

---

⁹⁶ Ο.π. σ. 49

⁹⁷ Ο.π. σ. 50

*βρήκαν πρίμο τον καιρό
φίλοι φτερωτοί απ' τη γη
και κινήσαν μιαν αυγή...'*

*'Κι η χελώνα η φτωχή,
πώς να ζήσει μοναχή;
Και ταξίδια ο νους της βάνει,,
για να πάει όπου δε φτάνει...'⁹⁸*

Με συνοδοιπόρο λοιπόν το σαλιγκάρι και το μπαλόني που της δώρισε ο προσωποποιημένος ήλιος για να ταξιδέψει, ξεκινάει η χελώνα το ταξίδι της.

*'Λέει κι ο ήλιος: Μια κλωστή
και μπαλόνα πλουμιστή,
για να μπει η κυρα-Χελώνα
κοσμοναύτισσα Κοκόνα!'⁹⁹*

Όμως ένα ατυχές συμβάν χάλασε τα σχέδια και τα όνειρα της χελώνας. Έσπασε το σχοινί και κάνουν παράκληση στο Θεό να τους βοηθήσει να γυρίσουν σώοι.

*'Έσπασε όμως το σχοινί...
Το μπαλόني ποιος κουνεί;
Λέει η χελώνα και θρηνεί.
Θε μου, φώτισε λιγάκι,
για να βρούμε το σκοινάκι,
λέει και το σαλιγκαράκι.'¹⁰⁰*

Μαζί με αυτούς και άλλα ζώα παρακαλούν τον Θεό να τους βοηθήσει και να μην χάσουν τις ομορφιές της φύσης.

---

⁹⁸ Ο.π. σ. 53

⁹⁹ Ο.π. σ. 54

¹⁰⁰ Ο.π. σ. 54

*‘Θε μου, φέξε τους να βρουν
Τ’ όνειρο που κνηγούν...
Εύχεται το σκουληκάκι
μόλις πέφτει το βραδάκι.
Να χαρούνε την αυγή
που ευωδιάζει ολ’ η γη...’*

*‘...πώς δροσολογιούνται οι κάμποι
καθώς φεύγουνε τα θάμνη,
λέει κι ένα σοφό πουλί,
κουρνιασμένο στη σκεπή...’¹⁰¹*

Κάνοντας μια μικρή σύνοψη για όλα τα παραπάνω, καταλήγουμε ότι η συγγραφέας χρησιμοποιεί ιδιαίτερα τα ζώα, καθώς είναι πολύ αγαπητά και οικεία στα μικρά παιδιά. Σχεδόν πάντα τους δίνει φωνή, προσωπική βούληση και σκοπιμότητα και τα βάζει να ενεργούν σαν τους ανθρώπους. Άλλες φορές τα βάζει να συνομιλούν μεταξύ τους τα ζώα και άλλες φορές μαζί με τον άνθρωπο. Η Ελένη Χωρεάνθη μέσα από τα ζώα μεταφέρει τα μηνύματα της διαπολιτισμικότητας, τη συλλογή της τροφής, το ταξίδι. Με σατυρικό ύφος μεταφέρει μηνύματα όπως η ευέξαπτη και αφελής συμπεριφορά για κάποιον ανούσιο λόγο, που οδηγεί στο τέλος σε άσχημα και ανεπιθύμητα αποτελέσματα, η μεταμέλεια για μια πράξη που κάναμε και το μετανιώσαμε, η επανάσταση για μια πολιτική κατάσταση που δεν μας αρέσει, δεν μας ικανοποιεί, τον ελλιπή δισταγμό, την τύχη του καλού και την ρύπανση της θάλασσας και κατ’ επέκταση της άμμου εξαιτίας της απερίσκεπτης συμπεριφοράς των ανθρώπων. Γίνεται αντιληπτό ότι τα κοινωνικά μηνύματα τα περνάει με έμμεσο τρόπο μέσα από ζώα και ειδικότερα με τα σατυρικά ποιήματα της, για να μην κάνει μομφή άμεσα στους ανθρώπους, αλλά να αναλογιστούν τη συμπεριφορά τους χρησιμοποιώντας σχήματα όπως την προσωποποίηση, τη μεταφορά, την εμπύχωση και την παρομοίωση. Ο στίχος των ποιημάτων είναι παραδοσιακός, χρησιμοποιείται δε το δακτυλικό ή και το αναπαιστικό μέτρο και η ομοιοκαταληξία των ποιημάτων είναι σε άλλα ποιήματα πλεχτή και σε άλλα ζευγαρωτή.

---

¹⁰¹ Ό.π. σ. 55

Κεφάλαιο Έκτο

Οι καιρικές συνθήκες στο βιβλίο *Τραγούδια της γης και του ουρανού*
της Ελένης Χωρεάνθη

Μια άλλη ενότητα στοιχείων-συμβόλων που χρησιμοποιεί η Ελένη Χωρεάνθη στα παιδικά της ποιήματα είναι οι καιρικές συνθήκες. Με τα διάφορα καιρικά φαινόμενα αλλά και με τις εποχές ακόμα, παρουσιάζει το τοπίο, τη φύση την συγκεκριμένη στιγμή. Τα ποιήματα από το βιβλίο που έχουν ως κυρίαρχο σύμβολο τις καιρικές συνθήκες είναι : «Η βροχούλα», «Φθινόπωρο», «Χειμώνας» και «Ουράνιο τόξο».

Στο ποίημα «Η βροχούλα» σύμβολο είναι η βροχή και το μήνυμα του ποιήματος είναι η ευφορία της γης. Η βροχή προσωποποιείται και ενεργεί όπως οι άνθρωποι. Παρουσιάζεται να χορεύει και να παίζει βιολί, ενέργειες που θα βοηθήσουν τη γη να ευπορήσει και να φυτρώσουν τα λουλούδια και τα χόρτα.

*‘...και χορεύει και φουντώνει
στη σκεπή και στο μπαλκόνι.’*

*‘Παίζει το γλυκό βιολί,
να κοπάσει δεν μπορεί
Και στο κήπο έχει κάνει
κάθε σπόρο ν’ ανασάνει.’¹⁰²*

Το μήνυμα του ποιήματος είναι η ευφορία της γης, η συμβολή της βροχής για τη καλλιέργεια, να ποτιστούν οι σπόροι στη γη και να ανθίσουν τα χόρτα και τα

---

¹⁰² Ό.π. σ. 14

λουλούδια και θα γεμίσουν τα λιβάδια. Αυτό η βροχή το καταφέρνει καθώς χορεύει και παίζει στο βιολί της μια γλυκιά μελωδία.

*‘Θε μου, το σπυρί θα πει
και το φύτρο του θα βγει.
Θα γεμίσει το λαγκάδι,
θα χορτάσει το λιβάδι.’¹⁰³*

Το ποίημα κλείνει με μια επιθυμία, μια ευχή, να μην ξανά φέρει ο Θεός ξηρασία στη γη. Να στέλνει τη βροχή να ποτίζει τα λιβάδια για να ανθίζουν τα φυτά.

*‘...κι άμποτε να μην το θέλει
ξέρες ο Θεός να στέλλει...’¹⁰⁴*

Στο ποίημα «Φθινόπωρο» σύμβολο είναι το φθινόπωρο και το μήνυμα είναι η αλλαγή του καιρού και της διάθεσης των ανθρώπων κατ’ επέκταση. Η συγγραφέας επέλεξε μέσω αυτής της εποχής να παρουσιάσει ένα φθινοπωρινό τοπίο, με την αποδημία των πουλιών για περιοχές με πιο ζεστό κλίμα, με τις καιρικές συνθήκες που επικρατούν το φθινόπωρο, όπως η βροχή, οι αστραπές και τα μπουμπουνητά.

*‘Φίλε μου τι απορείς;
Μάντεψε το αν μπορείς.
Φεύγουν τα πουλιά.’*

*‘Η βροχούλα αποσπερνά
Με σταγόνες φως περνά,
Πότισε τη γη.’*

*‘Αστραπές, μπουμπουνητά
αυλακώνουν τη νυχτιά
τρέμουν τα δεντρά!’¹⁰⁵*

---

¹⁰³ Ό.π. σ. 14

¹⁰⁴ Ό.π. σ. 14

¹⁰⁵ Ό.π. σ. 27

Μέσα από αυτή την αλλαγή καιρού η συγγραφέας θέλει να περάσει και την αλλαγή της διάθεσης των ανθρώπων. Πλέον τα παιδιά ξυπνάνε χωρίς κέφι εξαιτίας του καιρού.

*‘Φθινοπώριασε νωρίς
και ξυπνήσανε χωρίς
κέφι τα παιδιά...’¹⁰⁶*

Κάτι αντίστοιχο παρατηρούμε και στο επόμενο ποίημα «Χειμώνας». Σύμβολο είναι ο χειμώνας και το μήνυμα είναι η αλλαγή του καιρού και κατ’ επέκταση η ερήμωση μιας γειτονιάς. Περιγράφεται ένα χειμωνιάτικο τοπίο με τα καιρικά φαινόμενα της εποχής, για παράδειγμα το χιόνι που έχει σκεπάσει τη γη και το κρύο. Τα πουλιά τουρτουρίζουν, τα σποράκια στο χώμα προσωποποιούνται και έχουν πανικοβληθεί και ένα μυρμήγκι δυστυχώς κοιμήθηκε νηστικό.

*‘Έπιασε βαρύς χειμώνας,
χιόνι σκέπασε τη γη.
Στέγες, παραθύρια ασπρίσαν
και κρουστάλλιασε η πηγή.’
‘Τα πουλιά στο ξεροβόρι
τουρτουρίζουνε. Θαρρείς
τα λησμόνησε ο ήλιος
και τους το ‘σκασε νωρίς!’*

*‘Μες το χώμα τα σποράκια
τα ‘χει πιάσει πανικός.
Κι ένας μέρμηγκας φτωχούλης
εκοιμήθει νηστικός...’¹⁰⁷*

Το μήνυμα που αναδύεται μέσα από το ποίημα είναι αφενός η αλλαγή του καιρού, από το καλοκαίρι στο χειμώνα, και αφετέρου η ερήμωση της γειτονιάς λόγω του καιρού. Κλείστηκαν όλοι στα σπίτια τους και έχουν ερημώσει οι αυλές.

---

¹⁰⁶ Ό.π. σ. 27

¹⁰⁷ Ό.π. σ. 28

*Έπεσε βαρύς χειμώνας
Στων ανθρώπων τις καρδιές...
Θύρες, παραθύρια κλείσαν
Κι ερήμωσαν οι αυλές....¹⁰⁸*

Στο ποίημα «Ουράνιο τόξο» σύμβολο είναι το ουράνιο τόξο και το μήνυμα είναι το ημέρωμα, η γαλήνη της γης μετά από μια μπόρα. Περιγράφεται η πλάση όταν μια μπόρα τελειώσει, επικρατεί ησυχία, υπάρχουν άσπρα σύννεφα, τα οποία μέσω της προσωποποίησης ενεργούν σαν τους ανθρώπους και χορεύουν, και τα ζώα βγαίνουν από τις φωλιές τους.

*Ήρασε η μπόρα
κι όλα άλλαξαν τώρα,
μέρωσε η γη.
Κόπασε η μπόρα
και σταλάζει από ώρα
δροσερή σιγή.'*

*Άσπρα συννεφάκια
πάνω στα λοφάκια
στήσανε χορό.
Και τ' αγρίμια τώρα
οσμίστηκανε την ώρα,
σκύψαν στον ντορό...¹⁰⁹*

Το ουράνιο τόξο προσωποποιείται και απλώνεται από τη μια άκρη ως την άλλη, φωτεινό. Περνάει τον αέρα και είναι σαν να ενώνει τη γη με τον ουρανό.

*Το ουράνιο τόξο
άπλωσε σαν τόξο,
τρέμει φωτεινό.*

---

¹⁰⁸ Ό.π. σ. 28

¹⁰⁹ Ό.π. σ. 29

*Τον αιθέρα ζώνει
και θαρρείς ενώνει
η και ουρανό.¹¹⁰*

Κλείνοντας αυτό το κεφάλαιο, συνοψίζουμε ότι η Ελένη Χωρεάνθη χρησιμοποιεί τις καιρικές συνθήκες και περισσότερο ορισμένες εποχές (Φθινόπωρο, Χειμώνας) για να περιγράψει τις αλλαγές που γίνονται στη φύση με την αλλαγή του καιρού και των εποχών. Τα πουλιά φεύγουν για πιο ζεστά κλίματα, βρέχει, αστραπές και μπουμπουνητά κάνουν την εμφάνιση τους, χιονίζει και κάνει κρύο. Μέσω αυτών παρουσιάζει και την αλλαγή στη διάθεση των ανθρώπων, στις ασχολίες τους και την ερήμωση μιας γειτονιάς λόγω καιρού. Κλείνονται στα σπίτια τους, τα παιδιά δεν ξυπνάνε με κέφι, δεν παίζουν στις αυλές. Ο στίχος των ποιημάτων είναι παραδοσιακός και σε ορισμένα ποιήματα νεωτερικός, χρησιμοποιεί το δακτυλικό και το αναπαιστικό μέτρο και η ομοιοκαταληξία των ποιημάτων είναι σε άλλα ποιήματα πλεχτή και σε άλλα ζευγαρωτή είτε ζευγαροπλεχτή και σταυρωτή.

---

¹¹⁰ Ό.π. σ. 29

Κεφάλαιο Έβδομο

Ο άνθρωπος στο βιβλίο *Τραγούδια της γης και του ουρανού* της Ελένης Χωρεάνθη

Η Ελένη Χωρεάνθη χρησιμοποιεί και μια ακόμη ενότητα συμβόλων, τον άνθρωπο. Μέσα από τους ανθρώπους περνάει κυρίως τη νοσταλγία. Νοσταλγία για κάτι που χάθηκε, καημό αλλά και τη φιλία μεταξύ των ανθρώπων. Τα ποιήματα που έχουν ως κυρίαρχο σύμβολο τον άνθρωπο είναι : « Παιχνίδια στην άμμο», «Η μικρή μας γειτονιά», «Νανουρίσματα Α΄, Β΄ και Γ΄» και «Η Αμοργός».

Στο ποίημα «Παιχνίδια στην άμμο» σύμβολο είναι ο άνθρωπος και κατ' επέκταση το παιχνίδι και το μήνυμα είναι η νοσταλγία για τη νιότη. Παρουσιάζονται ένας παππούς με τον εγγονό του να παίζουν στην άμμο.

*‘Τι στοχάζεσαι, παππού,
να σκαρώσεις με την άμμο;
Λογαριάζω πώς και πού
ένα κάστρο για να κάμω. ¹¹¹*

Μέσα από τον διάλογο και ερωτήσεις που κάνει ο εγγονός στον παππού, αντιλαμβανόμαστε ότι ο παππούς έχει μια νοσταλγία. Νοσταλγεί για τον κόσμο για τον κόσμο που δεν έχει κατακτήσει,

*‘Τι μου λες, καλέ παππού;
Παίζεις σαν κι εμένα μονάχα!
Λογαριάζω πώς και πού,*

---

¹¹¹ Ό.π. σ. 24

θα 'θελα τον κόσμο να 'χα!'¹¹²

νοσταλγία για τη νιότη που είχε κάποτε. Μέσα από το παιχνίδι με τον εγγονό του θυμήθηκε τον εαυτό του νεότερο και πιθύμησε εκείνες τις μέρες.

'Αχ, παππούλη μου, παππού!

Παίζουμε θαρρώ μονάχα!

Των ματιών σου πού και πού

τη δροσιά ήθελα να 'χα!'

Στο ποίημα « Η μικρή μας γειτονιά» κυρίαρχο σύμβολο είναι ο άνθρωπος και κατ' επέκταση η γειτονιά που μένουν. Το μήνυμα είναι η φιλία μεταξύ των ανθρώπων. Περιγράφει τι κάνουν στην γειτονιά όταν βραδιάζει και όταν ξημερώνει. Όταν βραδιάσει επικρατεί μια ηρεμία παντού. Τα παράθυρα και οι πόρτες κλείνουν και τα παιδιά σταματούν το παιχνίδι τους και πάνε να κοιμηθούν.

'Θύρες, παραθύρια κλείνουν

και στη δροσερή βραδιά

τα παιχνίδια τους αφήνουν

και κουρνιάζουν τα παιδιά.'¹¹³

Όταν ξημερώνει όλοι χαιρετιούνται μεταξύ τους με το φιλικό και γλυκό προσφώνημα «*σύντροφο*» και «*αδερφό*». Φαίνεται η φιλία μεταξύ των ανθρώπων, η οικειότητα που έχουν σε μια μικρή γειτονιά.

'Κι όταν η αυγή χαράζει

απ' τ' αντικρινό βουνό

ο καθείς τον άλλο κράζει

σύντροφο του και αδερφό!'¹¹⁴

---

¹¹² Ό.π. σ. 24

¹¹³ Ό.π. σ. 26

¹¹⁴ Ό.π. σ. 26

Το ποίημα κλείνει με μια λαχτάρα, μια επιθυμία. Ποτέ να μην αποκτήσει η γειτονιά τους νέφος, ούτε ομίχλη, συννεφιά και σκοτάδι. Πάντα να είναι μια χαρούμενη και φωτεινή γειτονιά.

*Έχουμε όλοι μια λαχτάρα
στη μικρή μας γειτονιά:
μήτε νέφος μήτε αντάρα
να μην βρει να μπει γωνιά!*¹¹⁵

Στο ποίημα «Νανουρίσματα Α΄» κυρίαρχο σύμβολο είναι ο άνθρωπος και κατ' επέκταση ο ύπνος. Το μήνυμα του ποιήματος είναι η επίκληση στον ύπνο για να κοιμηθεί και να μεγαλώσει γρήγορα το παιδί. Η μάνα τραγουδά, νανουρίζει το παιδάκι της για να κοιμηθεί. Εκφράζει ευχές και επιθυμίες για το βρέφος όπως να πραγματοποιήσει όλα του τα όνειρα, το προτρέπει να παίξει, του βεβαιώνει ότι το προστατεύει από το κακό μάτι και του λέει ότι πάντα θα είναι στο πλευρό του μέχρι να ξυπνήσει. Καθώς είναι νανούρισμα χρησιμοποιούνται συνέχεια οι λέξεις *κοιμήσου, νάνι* και διαφορετική κάθε φορά προσφώνηση για το παιδί, για παράδειγμα, *παιδάκι μου, κλωνάρι μου, αστεράκι μου*.

*‘Κοιμήσου, το παιδάκι μου, ν’ απλώσουν τα φτερά σου,
να μερωθείς στους ύπνους σου, να δέσουν τα όνειρά σου!’*

*‘Κοιμήσου, το κλωνάρι μου, κάνε, παιδί μου, νάνι!
Τον ύπνο σου με τ’ άστρα της η νύχτα να σου ράνει!*

*‘Κοιμήσου, το αστεράκι μου, κι αλλού να παίζεις άμε!
Πύργους και κάστρα και χωριά και πολιτείες κάμε!’*

*‘Σου χω κρεμάσει φυλαχτό στα στήθια την καρδιά μου,
Να σε φυλάει απ’ το κακό το μάτι μακριά μου.’*

*‘Πλάγιασε, τ’ αστεράκι μου, κι εγώ ‘μια στο πλευρό σου.
Να σου φωτάω τη στράτα σου μες στο χρυσόνειρό σου.’¹¹⁶*

---

¹¹⁵ Ό.π. σ. 26

Η μάνα κάνει επίκληση στον προσωποποιημένο ύπνο να πάρει το παιδάκι της να το κοιμίσει και να μεγαλώσει. Να του φέρει μόνο γλυκά όνειρα και να πάρει μακριά του κάθε ασχήμια.

*‘Κοιμήσου, το παιδάκι μου, ο ύπνος να σε πάρει,
να σε τρανέψει γρήγορα της Παναγιάς η χάρη.’*

*‘Κοιμήσου, φως μου, να γενείς το βρέφος παλικάρι
κι εγώ σου υφαίνω τα προικιά με τ’ αργυρό φεγγάρι!’*

*‘Ο ύπνος όνειρα γλυκά, παιδί μου, να σου φέρνει
κι από του κόσμου τη θωριά την ασκήμια να παίρνει....’¹¹⁷*

Στο ποίημα «Νανουρίσματα Β΄» κυρίαρχο σύμβολο είναι ο άνθρωπος και κατ’ επέκταση ο ύπνος και το μήνυμα είναι το νανούρισμα στο βρέφος για να ξημερώσει γρήγορα. Η μάνα νανουρίζει το παιδί της, το προτρέπει να κοιμηθεί και ότι το ξημέρωμα δεν αργεί.

*‘Πλάγιασε, καλό μου,
κι όπου να ‘ναι φτάνει
η αυγή στον κόσμο...
Κάνε, φως μου, νάνι!’*

*‘Πλάγιασε, μωρό μου,
φτάνει, ανθέ μου, σώνει,
να σημάνει η ώρα,
που η ζωή μερώνει...’¹¹⁸*

---

¹¹⁶ Ό.π. σ. 30

¹¹⁷ Ό.π. σ. 30

¹¹⁸ Ό.π. σ. 31

Επειδή είναι νανούρισμα χρησιμοποιούνται σε επανάληψη οι λέξεις «πλάγιασε», «νάνι», καθώς και διαφορετικοί χαρακτηρισμοί για το παιδί όπως «ανθέ μου», «μωρό μου», «φως μου» και «παιδί μου».

Στο «Νανούρισμα Γ'» σύμβολο είναι το φεγγάρι και μήνυμα είναι η επίκληση που κάνει η μάνα στο φεγγάρι για να κοιμηθεί το παιδί της. Η μάνα παροτρύνει το φεγγάρι να φέξει για να κοιμηθεί το παιδί της ήσυχα και γλυκά και η νύχτα του να είναι γεμάτη φως.

*‘Φέξε αγάλι, φεγγαράκι,
σύννεφο να μην σταθεί,
το γλυκό μου το παιδάκι
ήσυχα να κοιμηθεί.’*

*‘Φως η νύχτα του να βάνει
στ’ όνειρο του, να τραφεί!’¹¹⁹*

Το τελευταίο ποίημα σε αυτή την κατηγορία είναι «Η Αμοργός». Κυρίαρχο σύμβολο είναι ο άνθρωπος και κατ' επέκταση το νησί Αμοργός και το μήνυμα του ποιήματος είναι η επιθυμία για ένα μέρος που δεν έχουμε πάει αλλά θέλουμε πάρα πολύ. Το ποίημα αναφέρεται σε ένα αγόρι τον Γιωργό, ο οποίος είχε ένα μεγάλο όνειρο, να πάει στην Αμοργό και να δει την γιαγιά του.

*‘...θέλω, έλεγε, να βγω
και να πάω στην Αμοργό!’¹²⁰*

Αφού έστειλε ένα μήνυμα στην γιαγιά ότι θέλει να πάει εκεί

*‘Αχ, καλή γιαγιά Γοργώ,
Πώς να 'ρθω στην Αμοργό,
Να μην μένω άνεργο*

---

¹¹⁹ Ό.π. σ. 32

¹²⁰ Ό.π. σ. 44

*Εδωνά στο Χολαργό;*¹²¹

Η γιαγιά μόλις έλαβε το μήνυμα αμέσως έδωσε εντολή να φτιάξουν ένα καράβι για να το στείλει στον εγγονό της και να μπορέσει έτσι να εκπληρώσει το όνειρο του.

*‘Κι η καλή γιαγιά η Γοργώ,
έφτασε ως το κάτεργο,
βρήκε μάστορα γοργό
να σκαρώσει μιαν Αργώ!*

*‘Μήνυμα έστειλε γοργό
με τον άσπρο πελαργό
και την κάτασπρη Αργώ
στο Γιωργό στον Χολαργό...’¹²²*

Το μήνυμα του ποιήματος είναι η επιθυμία να πάμε σε ένα μέρος που δεν έχουμε πάει, ένα μεγάλο όνειρο, ένας πόθος που στο τέλος όμως δεν βγαίνει σε καλό. Ταιριάζει πολύ η φράση «Όταν κάνεις σχέδια ο Θεός γελάει». Και εκεί που το αγόρι ταξίδευε με προορισμό την Αμοργό, ένα απροσδόκητο γεγονός, ένα μεγάλο κύμα τον παρέσυρε σε άλλο νησί.

*‘Μα σηκώθηκε γοργό
άγριο κύμα, λαίμαργο
κι άρπαξε τη δόλια Αργώ
μακριά απ’ την Αμοργό.’*

*‘Κι εξεβράστη το Γιωργό
απ’ το κύμα τ’ άστοργο
κάπου στην Φολέγανδρο,
σαν τον έρμο πελαργό...’¹²³*

---

¹²¹ Ό.π. σ. 44

¹²² Ό.π. σ. 45

¹²³ Ό.π. σσ. 45-46

Όλοι οι στίχοι του ποιήματος σχηματίζουν ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία, δηλαδή ο πρώτος στίχος ομοιοκαταληκτεί με τον δεύτερο και ο τρίτος με τον τέταρτο.

*‘Καπετάνιος το Γιωργό
σάλπαρε απ’ το Χολαργό,
βρήκε όνειρο γοργό
για να πάει στην Αμοργό!’¹²⁴*

Συνοψίζοντας και σε αυτό το κεφάλαιο, παρατηρούμε ότι η συγγραφέας χρησιμοποιεί τους ανθρώπους ως σύμβολο στα ποιήματα της και κυρίως για να μεταφέρει τη νοσταλγία, ένα μεγάλο πόθο. Νοσταλγία για κάτι που χάθηκε όπως η νιότη, νοσταλγία και επιθυμία για κάτι που δεν καταφέραμε να αποκτήσουμε ή να πάμε. Επίσης περνάει και τη φιλία μεταξύ των ανθρώπων μέσα από τα ποιήματα της και παρουσιάζει την αγνή και καλή τους διάθεση. Παρόλα αυτά μέσα από τα ποιήματα «Νανουρίσματα Α΄, Β΄ και Γ΄» κάνει επίκληση στον προσωποποιημένο πολλές φορές ύπνο για να πάρει το παιδί της να κοιμηθεί και να μεγαλώσει. Δίνει ευχές και εκφράζει επιθυμίες για το μέλλον του βρέφους μέσα από το γλυκό τραγούδι της.

Ο στίχος και σε αυτή την ενότητα είναι παραδοσιακός και σε ορισμένα ποιήματα νεωτερικός, χρησιμοποιείται δε το δακτυλικό και το αναπαιστικό μέτρο. Η ομοιοκαταληξία των ποιημάτων είναι σε άλλα ποιήματα πλεχτή και σε άλλα ζευγαρωτή.

---

¹²⁴ Ό.π. σ. 45

Κεφάλαιο Όγδοο

Το φυσικό περιβάλλον στο βιβλίο *Τραγούδια της γης και του ουρανού*
της Ελένης Χωρεάνθη

Η τελευταία ενότητα συμβόλων που χρησιμοποιεί η Ελένη Χωρεάνθη στα ποιήματα της για παιδιά είναι η φύση. Με τον όρο φύση σε αυτή την ενότητα εννοούμε τον ήλιο, το φεγγάρι και γενικά τα τοπία. Τα ποιήματα που έχουν ως κυρίαρχο σύμβολο τη φύση είναι : « Το χωριό μου», «Αστροφεγγιά», «Το παιδί και το φεγγάρι», «Καρτέρεμα», «Μικρή προσευχή», «Μια άλλη προσευχή», «Καημός» και «Το παράπονο του φεγγαριού».

Στο ποίημα «Το χωριό μου» είναι το χωριό στα Άγραφα και το μήνυμα είναι η νοσταλγία για κάτι που χάθηκε. Περιγράφεται ένα χωριό στα Άγραφα όπως ήταν πριν καιρό. Είχε ωραία σπίτια με πλακόστρωτες αυλές, δέντρα και τριανταφυλλιές και ήσυχα προβατάκια.

*‘Το χωριό μου στ’ Άγραφα
είχε σπίτια όμορφα.
Είχε δέντρα και νερά,
προβατάκια ήμερα.’*

*‘Είχε στέγες χαμηλές
και πλακόστρωτες αυλές.
Είχε πέτρινα πεζούλια,
τριανταφυλλιές και γιούλια.’¹²⁵*

Όμως πλέον το χωριό αυτό ερήμωσε και δεν μένει κανένας πια εκεί. Χρησιμοποιείται και το λογοπαίγνιο «*Το χωριό μου στ’ Άγραφα ρήμαζε! Και... στ’ άγραφα....*»

*‘Στο χωριό μου στ’ Άγραφα,
που το ζώνει η ερημιά,
Μήτε γέρος μήτε γριά*

---

¹²⁵ Ό.π. σ. 16

δεν απόμεινε εκεί πια...¹²⁶

Στο ποίημα «Αστροφεγγιά» κυρίαρχο σύμβολο είναι η αστροφεγγιά και το μήνυμα είναι η νοσταλγία για έναν νέο κόσμο, ενωμένο. Η αστροφεγγιά που έχει η νύχτα είναι τόσο μεθυστική, ένα τριζόνι έχει καθίσει κάτω από ένα ξύλινο μπαλκόνι και τρώει

*‘Με τούτη την αστροφεγγιά,
Θε μου, τρελάθηκε η νυχτιά.
Κάτω απ’ το ξύλινο μπαλκόνι,
έχει δειπνήσει το τριζόνι.¹²⁷*

Τα αστέρια καθρεφτίζονται στα νερά την λίμνης και ένας βάτραχος που τεμπέλιαζε έκατσε σε μια φτέρη να ξαποστάσει.

*‘Μέσα στις λίμνης τα νερά
πέφτουν τ’ αστέρια τ’ αργυρά
κι ο βάτραχος ο χασομέρης
στη ρίζα λούφαζε της φτέρης.¹²⁸*

Τα παιδιά της γειτονιάς μαζεύτηκαν όλα στη πλακόστρωτη αυλή, διασκεδάζουν και δεν λογαριάζουν τίποτα.

*‘Και τα παιδιά της γειτονιάς
ξεμναλιστήκανε μεμιάς
και στο πλακόστρωτο τ’ αλώνι
μαζωχτήκαν! Και δεν τους σώνει...¹²⁹*

Το μήνυμα είναι η επιθυμία για ένα καινούργιο κόσμο που θα είναι ενωμένος, αγαπημένος και οικολογικός. Οραματίζεται η ποιήτρια έναν κόσμο που θα ήταν σαν μια γειτονιά και όλοι θα ήταν γείτονες και θα χάζευαν την αστροφεγγιά μαζί.

---

¹²⁶ Ό.π. σ. 16

¹²⁷ Ό.π. σ. 17

¹²⁸ Ό.π. σ. 17

¹²⁹ Ό.π. σ. 17

*‘Να ‘ταν κι ο κόσμος γειτονιά
μέσα στης γης την αγκαλιά
κι όλοι να βγαίναμε γειτόνοι
στης γης το ζέφωτο τ’ αλώνι...’¹³⁰*

Στο ποίημα «Το παιδί και το φεγγάρι» κυρίαρχο σύμβολο είναι το φεγγάρι και το μήνυμα είναι μια παράκληση στον ήλιο και στον Θεό να βοηθήσουν τα ζώακια να βρουν είτε καταφύγιο, είτε τροφή. Μιλάει ένα παιδί και απευθύνεται στο φεγγάρι να φέξει με το φως του για να ανθίσουν τα λουλούδια και να τραφεί η μέλισσα. Η πεταλούδα και η πασχαλίτσα να βρουν μια φωλίτσα.

*‘Φέξε , φως μου φεγγαράκι,
να τραφεί το λουλουδάκι,
να γενεί η δροσιά μελάκι
να την πιει το μελισσάκι.’*

*‘Κι η χλωρή πεταλουδίτσα
να ‘βρει μια ζεστή φωλίτσα,
να ‘βρει και το σκαθαράκι
κοπριά ένα σβολαράκι...’*

*‘Ν’ ανέβει κι η πασχαλίτσα
πάνω στην τριανταφυλλίτσα...’¹³¹*

Επίσης κάνει παράκληση στον Θεό να βγει λαμπερός ο ήλιος να φέξει για να μπορέσει το μυρμήγκι να μαζέψει τροφή και να συνεχίσει το νερό να κυλάει στο ποτάμι.

*‘Φέξε, Θε μου, την αυγή,
ήλιος λαμπερός να βγει,
να προλάβει το μυρμήγκι,
να μαζώξει ό,τι μένει...’*

---

¹³⁰ Ό.π. σ. 17

¹³¹ Ό.π. σσ. 18-19

*‘Φέξε, Θε μου, στο νεράκι
να κυλάει στο ποταμάκι...’*

Με την επανάληψη « Θε μου, φέξε για να βρει το δρομάκι ν’ ανεβεί...» φανερώνεται η μεγάλη επιθυμία του παιδιού και η λαχτάρα του για να βοηθήσει τα μικρά ζωάκια να τραφούν και να επιβιώσουν.

Στο ποίημα «Καρτέρεμα» σύμβολο είναι το φεγγάρι και το μήνυμα του ποιήματος είναι η ελευθερία. Το φεγγάρι θα φωτίσει τα παιδιά τα οποία είναι κλεισμένα στα σπίτια τους λόγω πολέμου και θα βγουν πλέον έξω στα αλώνια να παίξουν και να τραγουδούν.

*‘Να φωτίσει στα παιδιά,
που προσμένουν χρόνια
να τελειώσει ο πόλεμος
και να βγουν στ’ αλώνια,*

*Ξέγνοιαστα να παίζουνε,
να ‘ναι σκόλη,
χέρι χέρι να πιαστούν,
«γύρω-γύρω» όλοι!’¹³²*

Το μήνυμα είναι η ελευθερία, περιμένουν πως και πώς να τελειώσει ο πόλεμος να βγει το φεγγάρι, η σηματοδότηση για τη λήξη του πολέμου, και να χαρούν το φως του φεγγαριού όλοι πάλι. Καρτερούν τόσα χρόνια υπομονετικά και θέλουν να νιώσουν ξένοιαστοι και ελεύθεροι.

*‘Τόσα χρόνια καρτερώ
να ‘βγει το φεγγάρι,
της ειρήνης το στρατί
να ‘βρει και να πάρει.’¹³³*

---

¹³² Ό.π. σ. 20

¹³³ Ό.π. σ. 20

Στο ποίημα « Μικρή προσευχή» σύμβολο είναι ο Θεός και το μήνυμα είναι η παράκληση προς τον Θεό να φροντίσει τα ζώα και τα παιδιά. Το ποίημα είναι μια προσευχή, παράκληση, μια επιθυμία προς τον Θεό να προσέχει την πεταλούδα και να μην αφήνει μόνη της, να προσέχει το αρνάκι, αλλά και να μην λείψει ποτέ απ το χορτάρι το νερό για να μπορεί πάντα να ανθίζει.

*‘Θε μου, άκουσε λιγάκι
τη μικρή μου προσευχή:
την τρελή πεταλουδίτσα
μην αφήνεις μοναχή.’*

*‘...Φύλαγε το λάγιο αρνάκι,
που μονάχο του πιλαλεί...’*

*‘Θε μου, να κυλά το ρυάκι
δροσερό απ’ την πηγή
και ποτέ το χορταράκι
να μην λείψει από τη γη’¹³⁴*

Στην τελευταία στροφή προσεύχεται όχι για κάποιο ζώο ή για τη φύση αλλά για τα παιδιά όλου του κόσμου. Παρακαλεί να μην τα αφήσει ο Θεός ποτέ μόνα τους αλλά και να του δώσει λίγη αγάπη παραπάνω.

*‘Θε μου, μονάχα του κόσμου
μην αφήνεις τα παιδιά...
Λίγη αγάπη ακόμα δώσ’ μου
να ‘χω τρυφερή καρδιά....’¹³⁵*

Στο επόμενο ποίημα «Μια άλλη προσευχή» σύμβολο είναι ο ήλιος και το μήνυμα είναι η παράκληση προς τον ήλιο να βοηθήσει όλη την πλάση να συνεχίσει τη κανονική ροή της και την επιβίωση των ζώων. Προσεύχεται και παρακαλεί τον

---

¹³⁴ Ό.π. σ. 21

¹³⁵ Ό.π. σ. 21

ήλιο να φέξει για να βγει από το χώμα ο σπόρος και να ανθίσει, να βρει το πουλί ένα κλαδάκι να καθίσει για να κελαηδήσει, να δυναμώσει το νεαρό κλαρί.

*‘Ηλιε μου, φέξε την αυγή
μεσ’ απ’ το χώμα για ν βγει
ο σπόρος να ριζώσει...’*

*‘Φέξε στο νιόβγαλτο κλαρί
να δυναμώσει, να θαρρεί
πως σκέπασε τη πλάση.’¹³⁶*

Με το φως του ήλιο τα παιδιά από όλο τον κόσμο θα απλώσουν το χέρι τους στα άλλα, τίθεται εδώ ένα θέμα διαπολιτισμικότητας και καταπολέμησης του ρατσισμού.

*‘Φέξε στ’ ανήξερο παιδί
του κόσμου τα παιδιά να δει
το χέρι του ν’ απλώσει.’¹³⁷*

Τέλος, αν φέξει ο ήλιος θα χαθεί η έχθρα και θα αμβλυνθεί ο πόνος.

*‘Ηλιε μου, φώτισε τη γη,
στο φως η έχθρα να πιγεί
ο πόνος ν’ αλαφρώσει.
Βαθιά να οργώνει το υνί
κι ανθός το αίμα να γινεί,
ο κόσμος να μερώσει!’¹³⁸*

Στο ποίημα «Καημός» σύμβολο είναι ένα σπίτι σε ένα χωριό και το μήνυμα είναι ο καημός, η επιθυμία. Το ποίημα περιγράφει την επιθυμία ενός ανθρώπου, να είχε ένα σπίτι σε ένα απομακρυσμένο χωριό. Το σπίτι του θα είχε ένα κήπο με διάφορα λουλούδια.

---

¹³⁶ Ό.π. σ. 22

¹³⁷ Ό.π. σ. 22

¹³⁸ Ό.π. σ. 23

*‘Ένα σπίτι ήθελα να ‘χα
μες στον κήπο του μονάχα,
σ’ ένα απόμερο χωριό.
Να ‘σε πέτρινα πεζούλια,
τριανταφυλλιές, ζουμπούλια,
σκάλες και ένα πλυσταριό!’¹³⁹*

Επίσης, ο άνθρωπος θα ήθελε να έχει και πολλά ζώα, μια γάτα, έναν σκύλο και πέντε κοτούλες.

*‘Μια γατούλα παρδαλή,
πέντε κότες στην αυλή
κι ένα σκύλο στο κατώφλι.
Στη φωλιά να καρτερώ
και τις μέρες να μετρώ,
να ‘βγει το πουλί απ’ το τσόφλι!’*

Τέλος, θα ήθελε στο μπαλκόνι του να έρχονται τα χελιδόνια να κάνουν τις φωλιές τους, και με το τριφύλλι που θα είχε στο κήπο του να τάιζε τα πουλιά.

*‘Να ‘χε πόρτες και μπαλκόνια
να ‘ρχονται τα χελιδόνια
να στεργιώνουνε φωλιά.
Κι ήθελα να είχα, φίλοι,
κι έναν κήπο με τριφύλλι
να ταΐζω τα πουλιά!’¹⁴⁰*

Το μήνυμα που περνάει μέσα από το ποίημα είναι ο καημός και η επιθυμία για κάτι που θα θέλαμε να έχουμε αλλά δυστυχώς δεν το έχουμε. Ο ποιήτρια εκφράζει την επιθυμία της με ένα ύφος παραπονιαρικό, δείχνει το πόσο πολύ θέλει αυτό το σπίτι στο χωριό από τη λεπτομερή περιγραφή του σπιτιού. Είναι ο καημός και το

---

¹³⁹ Ό.π. σ. 25

¹⁴⁰ Ό.π. σ. 25

όνειρό της να αποκτήσει ένα σπίτι σε ένα απόμερο χωριό, σε ένα ειδυλλιακό τοπίο για αυτήν.

Το τελευταίο ποίημα για αυτήν την κατηγορία είναι το «Παράπονο του φεγγαριού». Σύμβολο είναι το φεγγάρι και μήνυμα είναι το παράπονο και ο τρόμος. Το φεγγάρι προσωποποιείται δακρύζει, κλαίει, στενάζει και μιλάει στον ουρανό. Του εκφράζει το παράπονό του,

*‘κι έλεγε στο ουρανό
πνίγομαι απ’ τον καπνό
και στο βρώμικο νερό
ντρέπομαι να κοιταχτώ. ¹⁴¹*

Εκφράζει μια ανησυχία για το μέλλον και τις οικολογικές αλλαγές που μπορεί να προκύψουν. Ότι τα παιδιά δεν θα προλάβουν να γνωρίσουν ορισμένα πράγματα και θα τα μάθουν μόνο όταν τους τα πούνε οι γονείς τους.

*‘Και θα λένε στα παιδιά:
Εδώπέρα μια φορά
ήταν τούτο, ήταν κείνο...
Πώς στον κόσμο αυτόν να μείνω; ¹⁴²*

Αποφασίζει έτσι να μείνει στον ουρανό χωμένο και να μην ξανά συναντήσει την άνοιξη.

*‘Θα κλειστώ στα ουράνια μου
και στην περηφάνια μου!
Φτάνει τόσες άνοιξεις,
κόσμε μου, που μ’ άγγιζες... ¹⁴³*

Το μήνυμα του ποιήματος είναι το παράπονο του φεγγαριού και ο τρόμος που έχει για την μηχανοποίηση του κόσμου και κατ’ επέκταση τη μόλυνση του ουρανού και της γης.

---

¹⁴¹ Ό.π. σ. 33

¹⁴² Ό.π. σ. 33

¹⁴³ Ό.π. σ. 33

*‘Και φοβάμαι τον καιρό
και με τρόμο καρτερώ,
που ο καπνός και η μηχανή
θα ‘ναι οι μόνοι κι οι τρανοί...’¹⁴⁴*

Κλείνοντας τη συγκεκριμένη ενότητα, έγινε αντιληπτό ότι μέσα από το φυσικό περιβάλλον η συγγραφέας περνάει κατά κύριο λόγο την επίκληση στον Θεό, τον ήλιο ή το φεγγάρι να βοηθήσει τα διάφορα ζώα να επιβιώσουν και να τα φροντίσει, αλλά και να συνεχίσει να συμβάλλει στην ευφορία της γης. Παρακαλεί τις ανώτερες δυνάμεις και εκφράζει τις επιθυμίες της όσο αφορά τη φροντίδα για όλη τη πλάση. Ακόμα, μέσω του φυσικού περιβάλλοντος εκτός από την περιγραφή ενός τοπίου, περνάει και την επιθυμία, το καημό για κάτι που θα θέλαμε να έχουμε αλλά, δεν το έχουμε, νοσταλγία για κάτι που υπήρχε πριν και το αγαπούσαμε πολύ και πλέον δεν υπάρχει. Όπως με το ποίημα «Το χωριό μου» που εκφράζει νοσταλγία για αυτό το χωριό που πλέον έχει ερημώσει. Τέλος, περνάει και έννοιες όπως η ελευθερία, η ειρήνη και η μηχανοποίηση του κόσμου. Στο ποίημα «Καρτέρεμα» το φεγγάρι σηματοδοτεί τη λήξη του πολέμου και την αρχή μιας καινούργιας ζωής, όπου μπορούν να ζήσουν ελεύθεροι και ξένοιαστοι. Η μηχανοποίηση του κόσμου και κατ’ επέκταση η μόλυνση του ουρανού και της θάλασσας από τον καπνό και τα απόβλητα των εργοστάσιων, γίνεται φανερή από το ποίημα «Το παράπονο του φεγγαριού». Και σε αυτή την ενότητα ο στίχος είναι παραδοσιακός και σε ορισμένα ποιήματα νεωτερικός, χρησιμοποιείται δε το δακτυλικό και το αναπαιστικό μέτρο. Η ομοιοκαταληξία των ποιημάτων είναι σε άλλα ποιήματα πλεχτή και σε άλλα ζευγαρωτή.

---

¹⁴⁴ Ο.π. σ. 33

Συμπεράσματα

Στόχος αυτής της πτυχιακής εργασίας ήταν να εξετάσουμε βασικά στοιχεία της θεματολογίας του ποιητικού έργου της Ελένης Χωρεάνθη.

Από τα ευρήματα της έρευνας στο δεύτερο μέρος της εργασίας, διαφαίνεται η θεματολογία που επιλέγει η Ελένη Χωρεάνθη. Ένα ιδιαίτερο αγαπητό θέμα, και της ίδιας αλλά και των παιδιών, είναι τα ζώα. Τους δίνει φωνή, προσωπική βούληση και σκοπιμότητα και τα βάζει να ενεργούν σαν τους ανθρώπους. Άλλες φορές τα βάζει να συνομιλούν μεταξύ τους τα ζώα και άλλες φορές μαζί με τον άνθρωπο. Μέσω των ζώων, η συγγραφέας περνάει τα μηνύματα της διαπολιτισμικότητας, της συλλογής τροφής, του ταξιδιού. Επίσης έγινε αντιληπτό ότι τα πιο κοινωνικά μηνύματα τα περνάει μέσα από τα ζώα και ειδικότερα με τα σατυρικά ποιήματα της, για να μην κάνει μομφή άμεσα στους ανθρώπους, αλλά να αναλογιστούν τη συμπεριφορά τους από την παρομοίωσή τους με τα ζώα.

Ένα άλλο θέμα που διαλέγει η Ελένη Χωρεάνθη είναι οι καιρικές συνθήκες. Τις χρησιμοποιεί και περισσότερο ορισμένες εποχές (Φθινόπωρο, Χειμώνας) για να περιγράψει τις αλλαγές που γίνονται στη φύση με την αλλαγή του καιρού και των εποχών. Μέσω των πουλιών που φεύγουν για πιο ζεστά κλίματα, της βροχής, των αστραπών και των κεραυνών, του χιονιού και του κρύου γενικότερα, παρουσιάζει και την αλλαγή στη διάθεση των ανθρώπων, στις ασχολίες τους και την ερήμωση της γειτονιάς λόγω του καιρού.

Επίσης, παρατηρούμε ότι η συγγραφέας χρησιμοποιεί τους ανθρώπους ως σύμβολο στα ποιήματά της και κυρίως για να μεταφέρει τη νοσταλγία, ένα μεγάλο πόθο. Νοσταλγία για κάτι που χάθηκε όπως η νιότη, νοσταλγία και επιθυμία για κάτι που δεν καταφέραμε να αποκτήσουμε ή να κερδίσουμε. Επιπλέον, περνάει και τη φιλία μεταξύ των ανθρώπων μέσα από τα ποιήματά της και παρουσιάζει την αγνή και καλή τους διάθεση. Μέσα από τα νανουρίσματά της κάνει επίκληση στον προσωποποιημένο πολλές φορές ύπνο για να πάρει το παιδί της να κοιμηθεί και να μεγαλώσει. Δίνει ευχές και εκφράζει επιθυμίες για το μέλλον του βρέφους μέσα από το γλυκό τραγούδι της.

Τέλος, το φυσικό περιβάλλον με τον ήλιο, το φεγγάρι και τα τοπία της γης, η συγγραφέας περνάει κατά κύριο λόγο την επίκληση στον Θεό να βοηθήσει τα διάφορα ζώακια να επιβιώσουν και να τα φροντίσει, αλλά και να συνεχίσει να

συμβάλλει στην ευφορία της γης. Παρακαλεί τις ανώτερες δυνάμεις και εκφράζει τις επιθυμίες της όσο αφορά τη φροντίδα για όλη τη πλάση. Ακόμα, μέσω του φυσικού περιβάλλοντος εκτός από την περιγραφή ενός τοπίου, περνάει και την επιθυμία, τον καημό για κάτι που θα θέλαμε να έχουμε αλλά, δεν το έχουμε, νοσταλγία για κάτι που υπήρχε πριν και το αγαπούσαμε πολύ και πλέον δεν υπάρχει. Ακόμα, περνάει και έννοιες όπως η ελευθερία και η μηχανοποίηση του κόσμου, επέκταση η μόλυνση του ουρανού και της θάλασσας από τον καπνό και τα απόβλητα των εργοστάσιων.

Η Ελένη Χωρεάνθη χρησιμοποιεί τον παραδοσιακό στίχο, ιδιαίτερα τον ανάπαιστο και τον δάχτυλο, παρουσιάζει δε μια πλούσια γκάμα στην ομοιοκαταληξία. Σε αρκετά ποιήματα ο σατυρικός τους τρόπος έμμεσα προβληματίζει τους αναγνώστες/τις αναγνώστριες. Στα ποιήματά της δε χρησιμοποιεί σχήματα όπως η προσωποποίηση, η μεταφορά και η παρομοίωση προκειμένου να περάσει με έμμεσο τρόπο τα παραπάνω μηνύματα. Όσον αφορά δε στη φύση δε μένει μόνο στη φυσιολατρία αλλά χρησιμοποιώντας με ευαισθησία στοιχεία της είτε κάνοντας επίκληση στον Θεό, έχει πρόθεση να ευαισθητοποιήσει και να συγκινήσει οικολογικά τους μικρούς αναγνώστες και αναγνώστριες των ποιημάτων της οι οποίοι/ες είναι βέβαιο πως τα συγκεκριμένα ποιήματα θα τα διαβάσουν ευχάριστα και με κριτικό τρόπο θα προβληματιστούν.

Βιβλιογραφία

1. Χωρεάνθη Ελένη. Τραγούδια της γης και του ουρανού. Αθήνα: Πατάκης, 1999
2. Αναγνωστόπουλος Β.Δ. *Τάσεις και Εξελίξεις της Παιδικής Λογοτεχνίας στη δεκαετία 1970-1980*. Αθήνα, 1982

Αναγνωστόπουλος Β. Δ.. *Περιβαλλοντική αγωγή μέσα από λογοτεχνικά κείμενα*, Θέματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Έκδοση του Κ.Π.Ε Μουζακίου, 1998

Αποστολίδου Β. – Χοντολίδου Ε.(επιμ.). *Λογοτεχνία και Εκπαίδευση*. Αθήνα: Τυπωθήτω, 1999

Δελώνης, Αντώνης. *Ελληνική Παιδική Λογοτεχνία 1835-1985. Από τις πρώτες ρίζες μέχρι σήμερα*, εκδόσεις Ηράκλειτος, 1990

Θέμελης, Γ. *Η διδασκαλία των Νέων Ελληνικών*. Κωνσταντινίδη. Θεσσαλονίκη: 1973

Θεοφανοπούλου– Κοντού Δήμ. *Ζητήματα Ψυχολογολογίας*, Αθήνα: 1978.

Κανατσούλη Μένη. *Εισαγωγή στη θεωρία και κριτική της παιδικής λογοτεχνίας, σχολική και προσχολικής ηλικίας*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press (2), 2007

Καρακίτσιος Ανδρέας. *Ποίηση για παιδιά και νέους, όψεις, αναθεωρήσεις και προοπτικές*. Θεσσαλονίκη: Ζυγός, 2008

Παπαδάτος Γιάννης Σ. *Παιδικό βιβλίο και φιλαγγωσία, Θεωρητικές αναφορές και προσεγγίσεις- Δραστηριότητες*. Αθήνα: Πατάκης (3), 2013

Σακελλαρίου Χάρης. *Ιστορία της παιδικής λογοτεχνίας, ελληνική και παγκόσμια*. Αθήνα: Νόηση (2). 2009

Παπαντωνάκης Γεώργιος. *Λογοτεχνία και Παιδική Λογοτεχνία*.(Σημειώσεις)

Τσατσαρώνης Γεώργιος. Δρ. Παιδαγωγικής, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης *Για την αξιακή και παιδαγωγική διάσταση της ποίησης* (Σημειώσεις)

Παπαδάτος Γιάννης Σ. *Η λειτουργία της φύσης στην ποιητική συλλογή στα μονοπάτια του ήλιου της Ρένας Καρθαίου*. Ηλεκτρονικό περιοδικό Διαδρομές Στο χώρο της λογοτεχνίας για παιδιά και νέους Διδακτική λογοτεχνίας και εφαρμογές στο σχολείο. (Φθινόπωρο 2013)

Berelson, B. *Content Analysis in Communication Research*. New York, Hather Publishing Company, 1971

<http://www.biblionet.gr/author/1450/%CE%A7%CF%89%CF%81%CE%B5%CE%AC%CE%BD%CE%B8%CE%B7,%CE%95%CE%BB%CE%AD%CE%BD%CE%B7>

<http://www.bookbook.gr/%CE%B2%CE%B1%CE%BB%CE%AF%CF%84%CF%83%CE%B5%CF%82-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%80%CE%BF%CE%AF%CE%B7%CF%83%CE%B7%CF%82/844-%CF%80%CE%BF%CE%AF%CE%B7%CF%83%CE%B7,-%CE%AD%CE%BD%CE%B1%CF%82-%CF%84%CF%81%CF%8C%CF%80%CE%BF%CF%82-%CE%BD%CE%B1-%CE%B2%CE%BB%CE%AD%CF%80%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%84%CE%BF%CE%BD-%CE%BA%CF%8C%CF%83%CE%BC%CE%BE>, Ποίηση, ένας τρόπος να βλέπεις τον κόσμο

http://keimena.ece.uth.gr/main/index.php?option=com_content&view=article&id=120:p3t8&catid=52:tefxos8&Itemid=60, Οικολογική συνείδηση, συμφιλίωση και αρμονία του ανθρώπου με τη Φύση μέσα από την ενότητα Εμείς και η Φύση

του Ανθολογίου λογοτεχνικών κειμένων, Με λογισμό και μ' όνειρο της Ε' και Στ' τάξης του Δημοτικού σχολείου, Χριστοδουλίδου Λουίζα

http://6gym-petroup.att.sch.gr/autosch/joomla15/images/docs/WWF_fysi-logotehnia.pdf , Φύση και άνθρωπος, Διαθλάσεις της φύσης στη νεοελληνική λογοτεχνία, WWF Απόψεις